

૨૦૨

અક્ષના ઓથમીરો

ગા મ ડા ગ મા ર પ ટે લો ના

હા સ્થ ર સ થી ઉ બ રા તા

IV
1939

છત્રરડાથી બરપુર No. વીર્તા 123

21. DEC. 1939

શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય ટાવર રોડ—પુરત.

जगत विद्यापीठ ग्रंथालय

[गजगाँव] सातारा जिल्हा

प्रतमांक

2493 3 किमत

ग्रंथनाम

अज्ञान 2014/12

क्र.क.

४-३

અક્ષરના ઓથમીર

(પેટ પકડી હસાવનારી વાર્તા)

: : : : : પ્રકાશક : : : : :

જયંતિલાલ વિઠ્ઠલદાસ મહેતા,

: : : શ્રી હરિદ્વર પુસ્તકાલય : : :

: : : : : દાવરશેડ સુરત : : : :

(સર્વ હક્ક પ્રકાશને સ્વાધીન)

આવૃત્તી ૧ સી.

૧૯૩૯

પ્રત ૨૨૦૦

સુરત, બરાનપુરી ભાગળ, ભાજવાળી પોળમાં આવેલાં શ્રી અનાવિલ
મધુ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં ગોવિન્દજી ડાહ્યાભાઈ નાયકે અપ્પું.

અક્કલના ઓથમીર

[પ્રકરણ ૧]

ગુજરાત કાઠીયાવાડના ગામડાઓમાં ગ્રામ્યજનને ગામમાં બેસવાનું એક મકાન હોય છે. તે ચોરાના નામે ઓળખાય છે. આજની સુધરેલી ભાષામાં મને કોઈ પૂછે કે ચોરો એટલે શું? તો હું કહું કે ચોરો એટલે બેકાર મંડળની ઓશીસ, વાંઢાઓની પરિવ્રદ, નવરાઓની નિશાળ અથવા મામના ગપ્પીદાસોને કાવે તેવા ગપગોળા ફેંકવાનું ઠેકાણું.

એવા ગોમતીપુરના ચોરામાં હાયરો જમ્યો હતો. એ હાયરામાં અત્યારે બધા નામધારી નરો બેઠા હતા. જેઓ ગોમતીપુર તેમજ તેની આબુબાબુના ગામડાઓમાં વખણાતા હતા.

બાપુ સબજસંગ જે વર્ષોથી દમ, ખાંસી અને અસાધારણ નબળાઈ એ બધા રોગોને એના ખંડસા જેવા બોળીઆમાં રાખીને ફરતા હતા.

બાવાશ્રી બાલકદાસ તે ગામના ઠાકર મંદીરના પુજારી હતા. સાંજ સવાર ઠાકોરજીની આરતી હિતારતા અને તેના બદલામાં વરસ દિવસે ગામમાંથી ત્રીસ મણુ લોટ કમાતા હતા. અત્યારે તેઓ સિત્તેર વર્ષના બબડકવજ દેખાતા હતા.

સત્યશંકર શાસ્ત્રીજી જાતે બ્રહ્મણ પણ મીંડુય લણ્ણ
 ન્હોતા છતાં ખુદ પોતાના રચેલા પ્રલોકો વડે ગામમાં કોઈને
 પરણવું હોય તેને પરણાવતા અને મરી ગયું હોય તેનું
 સરવતા. આખી જીન્દગીમાં એકેય વાર સાચું બોલ્યા ન્હોતા
 એવા એ અડગ નીમધારી હતા.

ચોથા હતા પરમાણીકદાસ. આ ગામના ખાસ નગરસેઠ
 જેવા ગણાતા. ચોરાની બાજુમાં એક ભાંગી તૂટી કોટડીમાં
 તેઓની પેઢી ચલાવતા. પેઢી ઉપર જે કેંઈ ગ્રાહકો આવતા
 તેને રૂપીઓ લઈ અઠ આનાનો માલ પકડાવતા હતા. સો
 રૂપીઆનું ખાતું પાડી દે અને વરસે પોણોસો રૂપીઆ વ્યાજ
 ભરવા કબુલ કરે તેને તેઓ પરચાસ રૂપીઆ રોકડા ગણી દેતા.

આ ચાર સિવાય અત્યારની કચેરીમાં બીજા વણાય
 પ્રસિદ્ધ પુરૂષો હતા. પરન્તુ તેઓના નામો અને કામો લખતાં
 પાર ન આવે.

માળું બાલકદાહ ! એક દિ હું પાવડીએ મોનજીભાનો
 મેમાન થયો તો, ત્યાં અક વેત્રી પરભાતે સા કરી રયો તો, એવે
 એક વાણુ દે રૂપીઆમાં એક જાઠ મને બતાવી કીધું કે,
 સમજાસંગ બાપુ ! સામેના જાઠ ઉપર સાકરની કણીઓ
 જામી ગઈ સે. જો પારખુ કરવું હોય તો થોડીક ખંખેરી
 આવું આ સાંમળીને મને ભારે કઠિતક લાગ્યું. મનમાં થયું
 કે પારખ્યું તો કરવા દે. મેં કીધું અલ્યા ધાંચળ લાવ્ય નેઉ
 લાંચજો દોડયો અને થોડોક કણ લઈને પાછો આવ્યો.
 અને તે કણ દેખાડી બોલ્યો બાપુ, સામે નેઉ ! ગળ્યું

લાગે છે કે નૈં ? સપટી ભરીને મેં કણ ચાખી નેયા.
 મળપણ મળપણ તેવાતજ પુસે મા. લઈને જીંકયો સામાં.
 ....સા....ભારે મીઠા થયો. પસી તો હું રયો તીયાં લગી.
 ઇજ સાકરનો સા પીધા કર્યો.

એ બાપુ ગપાટા હાંકે માં. હોકાની ધુંટ ખેંચતો ખેંચતો
 બાલકદાસ તડુકી ઉઠ્યો. આ અમારો જનમારો પાણીમાં
 નથી ગીઓ જે સાકરનો સા થાય સે. ઇ સાકરના ઝડવા
 વલાતમાં ઉગે છે, આપણા મલકમાં નૈં.

તઈ શું ખોટું ? સજાસજ બાપુએ ભવા ચડાવીને
 પૂછ્યું. અંકવાર નૈં હજારવાર ખોટું. પરમાણીક દાસ પોકારી
 ઉઠ્યો. સાંભળો બાપુ સોળે સોળ આના સાચી વાત કઈ
 કેવાય ? આ એ કદિ હું વાવડીએ ગયો તો વાવડીના પાદરમાં
 એક ઉસી પીંપર સે ઇ પીંપર માથે એક ઢેઢ પેપડીયું
 ખાવા સડ્યો તો, ઇ ઉપલી ડાળેથી પડ્યો એવો પડ્યો
 કે કડય લાંગી ગઈ. એવે ચેર ગામના એક દાકતરને લઈ
 પાદરમાંથી મોટર ભોં ભોં કરતીકને નીકળી સામટા માણુહ
 એઈ દાકતરે બડાક કરતીને મોટર ઉભી રખાવી. નીસે
 આવીને પૂછ્યું. અલ્યા એને શું થયું સે ?

માણુહોના ટોળામાંથી એક જણે જવાબ દીધો કે બાપ
 ઢડ પીપરથી પડી ગયો સે.

દાકતર તો હતો હુંસીયારનો. દિકરો એણે ઢડ સામે
 એઈ પડકારો કર્યો. એક બકડું લાવે ભેઉ. એક માણુહ

સરવાઈવાઠામાં જઈ બકડું લઈ આવ્યો. ઢાકતરે તરવાર મંગાવી ફડાક કરતો ઢઢને માથે ઝાટકાનો ઘા કર્યો. કાયાના બે કટકા કરી નાંખ્યા. બે કટકા કર્યા બકરાના. બકરીના પઠા ઉપર મેઘવાળનું માથું સોટાડીને ઓલ્યું અપરેહન કરે સેને ઓલ્યું બઠાક કર્યો બેઠો. કડથી હેઠેનો ભાગ બકરાનો અને ઉપરનો માણુહનો. મળો બારે તાસીરો કરી મોટરમાં બેઠી હાલતો થઈ ગયો. તે દુનું વાવડી ગામમાંથી દુધનું ઢળ ટળી ગયું બે સોર બે પાંસ જણા લેવા થાય ને સા કરવો હોય તો ઢઢવાડથી ઢઢને બોલાવે વેળુ વણવાનું પડતું મૂકીને ઈ મિસારો દોડ્યો આવે. બે ડોકા તાણી લઈ બખબખાવીને બચેરનો કજર્યો બરી દે. આ ઈ દુધની સા પીનારાઓમાંથી હું જીવતો જાગતો આંધ બેઠો છઉં. આ વાત સાચી કે'વાય.

બાવો બાલકદાસ બોલ્યો ટઠા પોરની ગપ્પ હાંકો માણુઓ સાચી વાત તો આ એકવાર હું અણુના ડુંગરા મથે જાતરા કરવા ગયો તો. મરી હારે બીજા દહબાર જણા હતા. અમે બધા વતુ કરના કરતા ડુંગરો સહતા થા. એવે વાટમાં થાક્યા. એક મોટી શીલા ઉપર બે બડી વિસામે બાવા બેઠા. થોડી વાર બેઠા હથું એવે શીલા હલવા મંડી. અમારા કોતકનો પાર રહ્યો ને. બધાય વિસાર કરવા મંડ્યા કે, ઓશીતા આ શીલા કેમ હલતી હશે ? હેઠે ઉતરીને નજર કરી તો ઈ શીલા નોંતી.

ત્યે ? સત્યશંકર મહારાજે બારે બચ બો પામતાં પૂછ્યું.
એ ઢેઢકો હતો. ઢેઢકાને શીલા ધારીને અમે ઝોની પર
ઝોડા રહ્યા તેાય ઇ હાલ્યો નૈ. આવી નજરો નજર જોડ
હોય ઇ વાતું સાચી ગણાય સમજ્યા ?

હવે રે....રે...લોટ માણું ? એવડા મોટા ઢેઢકયા બ્યાં
આણુના ડુંગરામાં નૈ આપણી વાંધાળી ધાર માથે થાય સે.
સખળસંગ બાપુએ બાલકદાસની વાત જોટી પાડી દીધી.

આ સખળસંગ બાપુએ કીધું ઇ સાચું. સત્યશંકર
મહારાજે ટાપશી પુરી. સખળસંગ બાપુ ! આ હું કઉં ઇ
વાત સાંભળવા જેવી સે. તમે જાણો સોને મારું મથું
કપાય તેય કોઈ દી હું જોઈું બાલતો નથી એટલે મારા
મોઢામાં જોટી વાત હોયજ નૈ. એક દી હું મારા જજમાનને
ગામ જખરકેથી આપણા ગામકેર હાલ્યો આવતો થો.
સોમાહાની રત્ય હતી. આલ માથે અડી ખમ્મ ડુંગરા
આકૃષ્ટતા હોય એવા વાદળા જામી રહ્યાતા. સામા સામી
એ રાજાવની ફેણુ જુદામાં ઉતરી હોય તેમ આલમાંથી
કડાકા ને લડાકા સાંભળાતા થા. ક્યારેક ક્યારેક વિજળીના
જખકારા ને જમકારા થાતા થા. બરાબર દી આથમવનું
ટાણું હતું. હું એકલો વન વગડામાં હાલ્યો જતો થો.
એવે આલમાંથી એક વાદળી લયડી ધરતી માથે પડુ પંડુ
થઈ ગઈ. હું બીકનો માર્યો આમતેમ ભાગવા માંડ્યો.
અબ ઘડી મારા માથે વાદળી પડી કે પડશે એવું થઈ ગયું.

એનાથી ઉગરવા, બહોય બાગ્યે તોય એનો એક શેડો મારે
ડીલે અડી ગયો. મેં એનો માર્યો જમણો હાથ ઉંસો કર્યો
એવે બુદ્ધ્યમાં મારાથી વાદળીનો એક શેડો પકડાઈ ગયો.
વાદળી ઉડી હુંય હારે ઉડી હાલ્યો. ઇ તો બમુઠાની બાના
ને બમુઠાના પૂન્ય આડા ફર્યા એટલે દસ્તામાં શેતરૂંને
ડુંગર આવ્યો. લાગ ભેઠને મેં શેડો મુકી દીધો એટલે
ડુંગર માથે પડ્યો. નેં તો કોણુ જાણે ક્યાં લઈ જાત. આ
વાતને વધારે નહિ પાંચ સાત વરસ થયા હશે.

માળે મારે મેળવી જાણી. એલા સતશંકર મારા એક-
લાની વાત સાચી તમારામાંથી કોઈની વાત મારે જણે
ઉતરતી નથી.

પ્રકરણ-૨ જી

શિયાળાની એક સાંજે એક સરકસવાળાનો હાથી
ગોમતીપુરને પાદરથી નિકળ્યો. અહિં સરી સગવડતા ભેઠ
રાતવાસો રહી જવાનો વિચાર કરીને માવતે હાથી ઝુકાવ્યો.
ગોમતીપુરના માણસોએ હાથીનું નામય સાંભળ્યું નહોતું
પછી જાણે તો ક્યાંથીજ હોય? જામના તમામ નરનારી
અને બાળકો ગામ બહાર નિકળી હાથી પસે ટળે વળી
ગયા અને અંદરોઅંદર વાતો કરવા લાગ્યા કે આ જનાવર
હશે કે કાંઈ બીજું?

ખાવો બાલકદાસ, પરમાણીકદાસ ત્યાં સત્યશંકર
શાસ્ત્રીજી પણ તે સ્થળે હાજર થઈ ગયા હતા. તેઓમાંથી
બાલકદાસ બોલ્યા.

સતથંકર ! આ જનાવર આજ મેં પેલીજ વાર જોયું.
મને લાગે છે કે ઇ જંગલી પાડો હશે.

ના ભાઈ આ કાંઈ પાડો નથી. પાડાને માથે તો શીંગડાં
હોય એવો જોડો કેસેને ઇ જોડો હોય તો થંકર જાણે.

‘હવે થંકર શું જાણે ? હું જાણું છઉંને. પરમાણીકદાસે
હાથી તરફ ખારીક નજર નોંધતાં કહ્યું, આ દરિયાઈ
લેંચ સે લેંચ.

ઇ બધું ખોટું. બાલકદાસ જોડ્યો. સતથંકર ! તું
સોરે ઢોડ્યો જા. સખળસંગ બાપુને બોલાવી લાવ જોડે.
આ ઇ આવડેને ઇ કે ઇ સાચું.

સતથંકર ગામમાં ઢોડી ગયો. સખળસંગ બાપુ ઇ
વખતે ચોરેજ બેઠા હતા. તેની પાસે જઈ બોલ્યો. બાપુ !
ગામ બાર હાલોને એક માણહ કાંક જનાવર લાવ્યો સે
ઇ જનાવર કોઈથી ઓળખાતું નથી.

એમ કેતાકને સખળસંગ બાપુ હાથમાં ડુંધો જાત્રીને
ઉપડયા. લોડોના ટોળા પાસે આવી ઠાવકે મોઢે પડકારી
ઉઠયા કે માણું આણું ગામ મુરખ સે. આટલા બધા
માણહમાંથી કોઈ જનાવરે પારખી નો સકયો તે મને આંધ
લગી આંટો ખવરાવ્યો !

એમ કહીને તે હાથી પાસે જઈ ઉભા રહ્યા. અત્યારે
સંધ્યાની ફંજો કુંજો વળા ગઈ હતી. અવનિમાં આંધો
અંધકાર પથરાઈ ચૂક્યો હતો. સખળસંગ બાપુને ધ્રુવડ

અને ચીબરીઓ જેમ દિવસે અંધાણો ભોગવે છે તેમ રાતને માટે હતું. રાત પડે કે બિલકુલ દેખાતું નહિ એટલે તેણે જમણા હાથની હથેળી કપળે લગાડીને બહુજ બારીકાઈથી અવલોકન કરતા હોય એવો ડાંગ દેખાડીને કહ્યું.

હે ગાંડાવ! તમારામાં અક્ષત્તનો છાંટોજ ક્યાં બળ્યો. સે આ જનાવર નથી.

હાં! એક સામટા મોઢાઓમાંથી આશ્ચર્ય ઉદ્ભવ નિકળી પડ્યો.

તયેં શું સે?

આ તો ટાઢ ગોટો વળી ગઈ સે.

પણ બાપુ એની હારે એક આદમી સે એનું કેમ? બાળકદાસે પૂછ્યું.

હા ટાઢે ઠરી ગયો હશે. કહીને બાપુએ પાછું ગામ તરફ હાંકી મૂક્યું. ગામ તેની પાછળ પોતપોતાના ઘરે બાવા ચાલતું થયું. બાપુનું વેણ બધાયને સાચું લાગ્યું કે ગામ બાર જનાવર પડ્યું નથી પણ ટાઢ ગોટો વળી ગઈ સે.

ઠંડેલી પ્રભાતે માવતે હાથીને ઉભો કર્યો અને બરાબર ગામ વચ્ચેથી હાંક્યો. ગામના મારગો સાંકડા હતા. બન્ને તરફ જુનાપુરાના માટીના ઝુંપડા ને મકાનો હતા. હાથીના ધસારાથી કંઈક મકાનો તૂટી પડ્યા. માર્ગ સાફ કરીને હાથી ગામ બહાર નિકળી ગયો.

પ્રભાતે ગામમાં ઢેકારો થયો કે આટલા બધા ઘર કેણે તોડી પાડ્યા? ચોરે જઈ સમજાસંગ બાપુને પૂછ્યું. બાપુ! આ ગામના ખોરડા કેમ પડી ગયા?

સમજ્યા નૈં! આ ટાઢ ઉડે તારે ખોખા કાઢી નાંખે છે તો ટાઢ ઉડી.

બધાયને ગળે બરાબર ઘુંટડો હતરી ગયો.

એવોજ ખીજો છબરડો એક વખત સમજાસંગ બાપુએ કર્યો હતો. કોઈ સંઘ ગોમતીપુરને પાદર આવીને પડ્યો રાતે તેએ એ પેટ્રોમેક્ષ બત્તી સળગાવી. એનું અજવાળું બેઝને ગામ આખું પાદરમાં એકઠું થઈ ગયું. સમજાસંગ બાપુ ખણ હોકો પીતા પીતા એ ઢેકાણે આવી પહોંચ્યા. ગામના માણસોએ પૂછ્યું.

બાપુ! આટલો બધો અજવાહ પડેસે. આ તે દીવે હથે કે બડકો?

હવે ભાગી જવ ભાગી. એમાં આટલા બધા લેખા શું થયા સો? હ બિસારાવે કાસમાં તાપણું કર્યું સે, સાંભળીને ગામના લોકો વિખરાઈ ગયા. બાકી રહ્યા બાલકદાસ અને સમજાસંગ બે જણા.

અથવા બાલકદાસ! આ શું સે હું તને હવે કઈસ. બે માણહ હત તો સાંભળી જાત.

બાપુ! તમને શું લાગે સે?

સુરજનું બસું.

હોં તમે આ શું કોસો ?

તારે ગળે હાથ ! હું તો જોતા વેંતજ વરતી ગયે
થો મારા દિકરા ક્યાંકથી બારે ઘા કરી આવ્યા સે હો.
અથવા લંગોટા તારા હૈયામાં હિમ્મત સે ?

શેની ? બાલકહાસે પૂછ્યું.

આવડા બધાય સુધ જાય ને તયે આવડું આ સુરજનું
બસુ સોરી લે.

હોવે...સોરી લઈ....બાલકહાસે હિમ્મત બતાવી.

જો પણ સોરીને ગામમાં લાવીશ મા ને તો આવડા
આ ગોતીને પાછું લઈ જાસે. ક્યાંક સંતાડનો આવજો.
ક્યાં સંતાડું ?

આ ખજાવાડમાં આપણા ગામ આખાના ખડની ગંજી
ખડકીસેને ઇમાં સંતાડીને ઘરે જઈ સુધ જાજો.

ભલે.

ભલે ને પણ બૂલીશ મા હો ?

આવડા આ બધા ગોતી ગોતીને સવારે ઉપડી જાહે.
પસી રોજ રાતે આપણે સોરે ટાંગવા થાહે એટલે આખા
ગામમાં અજવાળું ઝોકાર. મલક બધો આપણા ગામનું
અજવાળું જોવા આવસે ને આપડે છાતી ઠોકીને મલકને
કેહું કે આ સુરજનું બચ્યું અમે સુરજ લોકમાં જઈ લઈ
આવ્યા સધ.

બાપા ! તો તો જામો, કામી ને જેઠવો જામે હો ?
તમ તમારે હવે ઘરે જઈને સુધ જાવ આજ રાતે રેવાનો દઈ.

સમજસંગ બાલકદાસને ચડાવીને ઘરે ઉપડી ગયા. બાલકદાસ એટલામાંજ ચક્કર લગાવતો રહ્યો. જરા મોકો મળ્યો એવેજ બત્તી ઉપાડીને છટક્યો. ગયો ખળાવાડમાં. એક મોટી ગંજી જોઈને તેમાં સંતાડી મુઠીઓ વાળીને ગામમાં પલાયન કરી ગયો. ઘરે જઈને ખાટલામાં પડ્યો. પડ્યો વિચારવા લાગ્યો કે અમે ખરેખર કંઈતક હાથ કયું? સે. બીજી તરફ ખળાવાડમાં જે ગંજીમાં બત્તી છુપાવી હતી તેમાં થોડી વારે મોટો ભડકો થયો.

આગ...આગ એવું આખા ગામમાં ધુમરાણ ઉઠ્યું. લોકો આગ ધુમરાવવા મહેનત કરવા લાગ્યા. સમજસંગ બાપુ અને બાલકદાસ તે ઠેકાણે આવી પહોંચ્યા. આગ વધતી જતી હતી. પવનને સુસવાટે એક ગંજીમાંથી બીજી ગંજીમાં લાગતી હતી. લોકો હાય....હાય કરતા હતા. ત્યારે બાલકદાસ અને સમજસંગ શું કરતા હતા?

અલ્યા બાલકદાસ ! ફાટતો ખરો એવું સુરજનું બધું કયાં સંતાડ્યું સે?

બાપુ ! હું કંઈ જુઓનો ગોતું છઉં પણ મને જહતું નથી. સંઘના લોકો પણ આગનો દેકારો સાંભળીને ભગી ઉઠ્યા હતા. તેઓએ બત્તી જોઈ નહિ એટલે જાણ્યું કે આગ લાગી એ ઠેકાણે કોઈ કામી કાજે લઈ ગયા હોય એવા અટકળે તેઓ ત્યાં આવી ઉભા હતા. તેમાંથી એક જણાએ સમજસંગ અને બાલકદાસની વાતો સાંભળી. તેઓ કળી ગયા કે બત્તી કેણે શુલ કરી અને આગ શી રીતે લાગી ?

એ ! મુખાંચો અમારી બત્તીને સુરજનું બચ્ચુ ધારી તમેજો આ ખડમાં સંતાડી દીધી હશે એટલેજ આ લંકા થઈ.

હવે બાલકાવાળીના ? બત્તી કેણુ બાણે કયાય જનાવરનું નામ હશે.

સંઘવાળાઓએ બાણ્યું કે કરેલી કરણીનું ફળ તેઓને મળી ચૂક્યું છે એટલે તેઓ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. અને આમની તમામ ગંજીઓ બળીને ખાખ થઈ ગઈ.

બીજી પ્રભાતે સખળસંગ બાપુએ લમણે હાથ દઈને બાલકદાસને કહ્યું.

માણું બાલકદાસ ! રાતે આપઠાથી ભૂત તો થઈ ગઈ સે હો. ઇ સુરજનું બચ્ચુ ને પણ ચેર ગામનો દીવોજ હશે.

હવે જે હોય ઇ ગઈ ગુજરી સંભારો મા બાપુ. બાલકદાસે દિવાસો દીધો.

તે બેજણાએ વાત ઘણીયે છુપાવી પણ રેતાં રેતાં લોકોના બાણવામાં સઘળી બીના આવી ગઈ કે સુરજનું બચ્ચુ સખળસંગ બાપુએ ત્યાં બાવા બાલકદાસે ગંજીમાં સંતાડીને તે દી આગ લગાડી થી.

પ્રકરણ - ૩ જી.

સખળસંગ બાપુ મેમનોથી બહુ ખીતા હતા. મેમનો આવતા તે તેઓને લગારે ગોઠતા નહિ. ક્યારેક તો તે ચોતેજ તેનું ઘર પુછતા આવનારને સંભળાવી દેતા કે સખળસંગ બારગામ ગયા સે.

એમના ઘરવાળા પણ ભારે રમુજી હતા. એક વખત એક ચારણને સખજસંગ બાપુએ ભૂલે ચૂક્યે જમવાનું નોતરું આપી દીધું. તેઓએ પ્રભાતને પહેર ઘરે સંભળાવ્યું કે

આજ બારગામથી એક ગઢવું આવ્યું છે. ઇં આપડે ઘરે જોડવા આવવાનું છે મારે વાડીએ જવાનું છે માટે એને જરાબર જમાડી દેજો. જરાયે કયાશ રાખશેમા કારણ કે મારો ખાસ નાતાદાર માણસ છે. અમે નાના હતા તઈ હારે છાણા સોરવા જતા એવી ભલામણ કરીને તે વાડીએ આપ્યા મયા. ઘરે એના ઘરવાળાએ શું કયું ? આખા ગામના સાંમિલા માંગી આવ્યા. શકેરના લોકોએ સાંમિલા નહિં જોયા હોય તે એને સમજાવવું જોઇએ કે ગામડાના માણસો અનાજ ખાંડવા માટે ગોળ થંભલીઓ જેવા જડા એક જાતનું ઓઝાર રાખે છે તેનુંજ નામ સાંમિલું.

એવા સાંમિલાની ચારે દિવાલોએ હાર કરીને સખજ-સંગના ઘરવાળા મેમાનની વાટ જોતા હતા એવે મેમાનની પધરામણી થઇ. પધારો પધારો કહી બાઈએ ચાકળો નાંખી દીધા. મેમાન ચાકળા ઉપર બેસીને ચારે તરફ જોવા લાગ્યા તો એકલા સાંમિલાજ તેની નજર રુડામે તરવરવા લાગ્યા. આ ! આટલા બધા સાંમિલા ઘરમાં શા માટે રાખતા હશે ? ચારણે આશ્ચર્ય પામીને પૂછ્યું.

ગઢવા : એક વાર જમી લ્યો પછી કહું.

ચારણો હડીલ! હોય છે. મેમાને હઠ લીધી. ના પહેલા
વાત કરો પછીજ કોળીઓ મોઢામાં મૂકીશ.

ગઢવા! સાંજળ્યા પછી કોળીઓ મોઢામાં મૂકવા નહિ
હિભા રહો. એ કરતાં છાનામાના જમી દ્યો તો સારું છે.

ના. હ તો મારે જાણવું છે કે આટલા બધા સાંભલા
રાખવાનું કારણ શું?

તો સાંભળો, પણ જો જો હો મારા ઘરવાળાને કેતા નેં?
તમે કોઇવાર એના મેમાન થયા સો?

ના આ પેલીજ વાર;

ત્યારે સાંભળો, ગામમાં જે કોઇ ભાટ, ચારણ કે સાધુ
પ્રકીર આવે એને તાણુ કરી કરીને ઘરે લાવે સરા સારા
પકવાન કરીને ખવરાવે શે પણ પરણુ જાણે કોણુ જાણે કેવી
એ ભત લાગી સે કે ભિસારો ખાય ને હઠે કે તરતજ આમાંથી
જે સાંભિલું એના લગ્ય માંલખનું હોય હ બિય હાથે ઝીંકે સે.

અરરરર.....ત્યારે તો બા કેટલાયને માઝી નાંખ્યા
હશે? ગઢવાનું કાળજી કપૂડવા માંડ્યું.

આનો અંકજ ઘા માથામાં પડે પસી પાણી પીવાય
રોકાય ખરો? તમિજ વિચાર કરોને સીધે સીધા જમરાજ
ના દરબારમાં પહોંચી જાય ને?

સારું થયું માતાજી! આ વાત તમે મને જણાવી.
ભગવાન તમારું ભણું કરશે. મને આ ઘરમાંથી તો શું
ગામમાંથીયે નીકળી જવા દ્યો. કહેતાને ગઢવો હિભા થયા.

અરે પણ થોભો તો ખરા? જમ્યા વિના જાવ તો મન
સમ થે. ના જમવાનું પોંચ્યું. મને જાવા કે માવહી. કહીને
મેમાને મુઠીબો વાળીને મંડયા લાગવા. ગામમાં તેડ
ઘોડું બાંધ્યું હતું ત્યાં જયા અને જટ જટ ઘોડું તૈયા
કરા ગામ ખાર મારી મૂકયા.

મઢવો ગયો તે પછી થોડીવારે સખળસંગ ખાપુ થાં
આવ્યા. કાં! મેમાન જમી અયો? ઘરમાં પગ મૂકતાં
તેણે પૂછ્યું.

શું જમે રાખ, આવાને આવા ભપ કયાંથી લાવે છે
પણ કેતો ખરી શું થયું?
ચીંદાઈને ભાગી ગયો.
પણ કાંઈ કારણ?

જુઓ આજ ગામમાં સુતાર આવવાનો સે. આ સાંભેલ
સમા કરાવવા બધા આપડે ઘરે મુકી ગયા સે. ગઢવાએ
ઘરમાં પગ મુકતાંજ પહેલ વહેલી નજર સાંભેલાઓ ભપ
નાંખી. મને કે સાંભેલુ દે તોજ ખાડે?

તે દેવું શું ને?

શું દેવું શું? એમ પારકું સાંભેલું દઇ દેવાય?

પણ મારો ભાઇબંધ જુજ્યો જાય ઈ કાંઈ ઠીક કેવાય!
જેનાં હશે એના નવા જઠાવી દેશું. એને ખિસાપાને કેટલું
માડું લાગ્યું હશે? એવો કકળાટ કરતાં સખળસંગ ખાપુએ
ઘોડી તૈયાર કરી અને જેકરણી! કહી ઘોડીના પીઠ માથે ચડી
એકા. બે સાંભેલા લાવ એક? કહીને તેણે હાથ લખાવ્યા

પણ પારકાં ?

રે...રે....પારકાંવાળી ને તો અબ ઘડીએ નાક સોટલો કાપીને કાઢી મુકીય.

ભાઈએ ચુપચાપ બે સાંભેલા અલાવી દીધા, બેય ખભે બેય સાંભેલા મરીને બાપુની સ્વરી ઉભી બનરે ચાલી નિકળી. ગામના લોકો પૂછવા લાગ્યા, બાપુ આ શું ?

આ મેમાન રીઠાણો સેને તે મનાવવા બહિંસ. એવે જવાબ આપીને એણે ઘોડી મારી મુકી.

ગોમતીપુરમાંથી ભાગી છુટેલો ચારણ વન વગડામાં એનું ટારડું ઘોડું ઘોડવે બાય છે, પણ પેટમાં ફડકો માતો નથી એને હજીયે પહીંક હતી કે વખતે સબળસંગ બાપુ પછળ પડે એટલે વાર વાર પાછું વાળી જતો જતો હતો. એવે એણે આવે આવે ખભે બે સાંભેલા મારીને સબળસંગ બાપુને આવના જોયા.

આવ્યો મારો કાળ આવ્યો. એમ કહી એણે ટારડીને વધારે વેગમાં હાંકવા માંડી પણ કેટલેક બચ ? પાછળ સબળસંગની ઘોડીના સુસવાટા થાય છે. ચારણને કાને સબળસંગના પહકારા સંભળાય છે

અડ્યા ઉલો રે....ઉલો રે....અને વારાફરતી બેય સાંભેલા ઉચા કરી કરી એને દેખાડીને સાન કરી રહ્યા છે કે રીઠાંઈ બા મા....આ લાવ્યો છઈ. લેતો બા....લેતો બા....

ચારણે ઘણીયે ઘોડી હાંકી પણ સબળસંગ બાપુ આવી ગયા. એ સબળસંગ બાપુ ! તમારી બા. તમે ઘણાં ય

ચારણેને સાંભેલે ઠાર કરી નાખ્યા છે પણ દયા કરીને મને
જીવતો જવા દ્યો ?

અદ્યા પણ હું તને મારવા ક્યાં આવ્યો છઉં ?

ત્યારે આ બે સાંભેલા લઈને શું કરવા આવ્યા છો ?

ઈ તો ઘરેથી દીધું કે તેં સાંભેલું માંગ્યું ને ઘરેથી
નોં દીધું એટલે તું રીંહાઈને ઘરેથી લાગી નિકળ્યે. સો.
એટલે તને સાંભેલા દેવા આવ્યો છઉં.

ચારણ હવે બધેય ભેદ સમજી ગયો. તેના ખોળીઆમાં
નવો જીવ આવ્યો. તે પાછો સખજસંગ બાપુ સાથે તેને
ઘરે ગયો. અને તેના ઘરવાળા રહામે હાથ જોડીને બોલ્યો,
આજ લગી હું જાણતો થો. કે મારા સખજસંગ બાપુ
એકલાજ ડીંગ મારતા હશે પણ થોડુંક થોડુંક તમેય જાણો
છો ખરા. ઈ તો મલક બધો ખોટો સે. હાલ્ય આઈ લે.
કહીને સખજસંગ બાપુએ સાથે જમવા બેસારી દીધો.

ગોમતીપુરમાં સખજસંગ બાપુની આવી ધમાલો નિત્ય
આલ્યા કરતી.

પ્રકરણ-૪ થું

બાલકદાહની માને બહુ મંડવાડ સે. સત્યશંકર શાસ્ત્રી
એ સખજસંગ બાપુને સમાચાર કહી સંભળાવ્યા.

એલા બાલકદાહની મા. હ આપણીયે મા, તું આ ઘડીયે
ને આ ઘડીયે જા વેદને તેહી આવ્ય. હું પરમાણીકદ હને
લઈ બાલકદાહને ઘરે જઈ પોશું સઉં.

જોમ બોલતા સમજસંગ બાપુ હઠ્યા. દુકાનેથી પરમાણીકદાસને સાથે લઈ ઉતાવળે પગે બાલકદાસને ઘરે ગયા. બાલકદાસની માતા બિમાર હતી. તે ખાટલા પર સૂતી હતી. બાલકદાસ ખાટલા નીચે બેસી માતાની ચાકરી કરતો હતો તેવામાં તેણે બાપુને જોયા.

કેમ આજ તો આ ગરીબ બાવાના ઝુંપડામાં પધરામણી કરી ને હું ?

હવે જ લલા માણુહ તું કેવો રેઢીયાર સો, તારી માને ખટલો બધો મંદવાહ તોય અમને બોલાવ્યા ને !

ઠીક ત્યારે તમો મારી માની ખબર પૃસવા આવ્યા હયો ?

ખબર પૂર્યે શું ખાખરા થાય, અરો તો સાકચી કરવા માવ્યા સે છ, શાસતરીને વેદ પાંહે મોકલ્યો સે. હમણું સે હને તેડી લાવડે.

સમજસંગ બાપુનાં મોઢામાં હજી તો ઉપલા વેણ હતો પેટલામાં શાસ્ત્રી વેદ સાથે આવી પહોંચ્યો. વંદે ડાસીની હથ જોઈ. ત્રણચાર જાનના ઉકાળા સાથે લાવ્યો હતો. માંથી એક ઉકાળો આવ્યો અને જતી વખતે કહ્યું.

આ દવા ડાશીને ખુબ હલાવીને પાજો.

એટલી લલામણુ કરી વેદ ગયો. એના જવા પછી બલકદાસ બોલ્યો, સમજસંગ બાપુ અને શાસતરી તમો કડો ડાશીના પગ અને હું ને પરમાણીકદાસ પકડીએ. જો પેલા ખુબ હલાવી લઈએ ને પરી આ હીંદી માંથી ડાશીને પીવડાવી દઈએ.

સમજસંગ તથા શાસ્ત્રીએ મળીને ડોસીના હાથ પકડયા અને બાલકદાસ તથા પ્રમાણીકદાસે ખંભા બદ્યા. ચારે મળી જોર જોરથી મંડયા ડોશીને હલાવવા. ડોશીએ તો ચીસો પાઠવા માંડી.

એ મૂવાઓ મરી ગઈ, રેવાં દયો, રેવાં દયો.

હું....અ હવા કઠવી લાગતી હશે. કહીને ચારેએ ખુબ હલાવી પછી જોટલી હવા હતી તેટલી તેના મેઠામાં રેડી. હવા બહાર ન નીકળી જાય એટલા માટે એક જણાએ ડોસીના થોડા આડે લુગડાનો મજબૂત ડુચો રાખ્યો. થેડી વારે ડુચો હઠાવી લઈ ચારે જણા પાટલાને ચારે પાથે બેસી ડોસી તરફ એકી નજરે નિહાળવા લાગ્યા.

એલા જોઈ હું રહ્યા સો ? આ ડોહી માથે માથું બચ્ચાણે સે. સમજસંગ બાપુએ ડોસીમા ઉપર બે ચાર માખી બેઠલ જોઈ કહ્યું.

બાલકદાસ એક કપડાનો કકડો હાથમાં લઈ તેના વડી માખીઓ ઉઠારવા લાગ્યો.

માળા મુરખ ધરડો થયો તોય અક્કલને સાંટોજ આવ્યો ને. એમતે માથુ ડોહીને હાથ પકવા દેડે.

તયે ?

થોડાક ગોળ લાવ્ય જોડે. સમજસંગ બાપુએ થોડો ગોળ મંગાવ્યો. બાલકદાસ ગોળ લાવ્યો જોટલો સમજસંગ બાપુએ એક વાસણમાં ગોળનું પાણી કર્યું. પછી તે પાણી ડોસીપર છાંટ્યું.

હયો હવે હજી હજીના જોડા હાથમાં લયો જોડાં સમ-
જાનમાં બાપુના મોઢામાંથી હુકમ છુટયો.

ચારે જણના આઠે હાથમાં જોડા રૂપી હાથીમારો લીધા.
હવે હું એક બે ને ત્રણ કઉં છં ઘડીયેજ ડોહીના અંગમાંથી
જ્યાં જ્યાં મંખુ જુવો ત્યાં ત્યાં જોડા જાપડજો.

જોડો, આતો ગામ બધાની માંખુ મારી નાખવાની
બાપુએ જીકતી ગોતી કાઢી. બાલકદાસ બાપુની યુક્તિ કળી
જઈ હર્ષથી પોકારી ઉઠયો.

એક બે અને ત્રણ બાપુના મોઢામાંથી અવાજ છુટયો.
એ સાથેજ રોસીના કૃષ અંગમાંથી પોણા બે શેરના આઠ
ખાસડાં પડ્યાં. માખુ મરી એ પહેલાં તો ડોશીમાંથી સ્વર્ગે
સંચરી ગયા.

બાપુ ! મા તો મરી ગયા !

બામયશાળી થઈ ગયા. ઢરડા કરતા મટયા. હાલો
હવે જટ સસજાને લઈ જવાની તૈયારી કરો. સમજાસંગ
બાપુએ સમયનું લાન કરાવ્યું.

બાલકદાસે જટ જટ નનામી તૈયાર કરી ગામમાંથી
બીજા માણુહ બોલાવવા સે ?

નારે આપઠ ચાર જણા કેવા સંછ, હાલો કહેતાકને
ડોસીને નનામીમાં સુવરાવી.—બાપુએ ઉઠાવી.

અરે પણ શમને બાંધો તો અરા. શાસાએ ઠહું.
હવે એમાં બાંધે હું, હાલો જટ, બાલકદાસને જણાવ્યું.

ચારે જણા ઠોસીની નનામી લઈ ચાલ્યા માર્ગમાં
ઘોરડીનું ઝાડે આળ્યું તે ઝાડ નીચેથી પસાર થતાં ઠોસીનું
શબ ઘોરડીમાં ભરાયું. આપણા ચારે અછલના એથીમીશા
ઓ. ઓ કરતા ખાલી નનામી લઈ સમશાન જઈ પહોંચ્યા
શબ તો ઘોરડીમાં જઈ ભરાય રહ્યું.

અલ્યા આમાં ઠોસીનું શબ નથી સમશાનમાં જઈ
નનામી નીચે મૂકતાં સાથેજ શાસ્ત્રીજીએ ચીસ પાડી.

એલા કોણ લઈ ગયું હશે ? સમજાસગ બાપુએ પૂછ્યું.

બાપુ ! કેહી મંતર જંતર જણનારી હતી, કયાંક મંતર
ભણીને અલોપ થઈ ગઈ હશે ! બાલકદ સે આશ્ચર્યથી ભવાં
ચઠાવીને જણાવ્યું.

તો જ જ્યાં હોય ત્યાંથી ઝટ ગેતી લાગ્ય. જો તારી
કેહી નો મળે તો ખીજની; મરેલી નો મળે તો જીવતી
પણ કે. ધને લઈને આવજો. સમજાસગ બાપુએ બાલકદાસને
હુકમ કર્યો. બાલકદાસ ઉપડ્યો. ત્રણ જણા ચિતા ખડકવા લાગ્યા.

બાલકદાસ ઠોસીના શબને ગેતી ગેતીને થાક્યો પણ
કયાંધ પતો લાગ્યો નહિ. તેણે ગામના પાદરમાં એક જીવતી
ઠોસીને ચાલી જતી જોઈ ઠોસીને જોને પકડી.

હું જવાન નૈં લરડી સઉં. હીકરા મને કયાં ઉપાડી જાસો ?
જુદી જુમ પાડી ઉઠી.

સમશાનમાં કેહી બાલકદાસ તેને ઉચકી ઢોડવા માડ્યો.
સમશાનમાં જઈ બાપુને કહ્યું, બાપુ ! આપડી કેહી નો મળી
ખીજની લઈ આવ્યો સઉં.

જેની હોય એની આપડે તો એક ડાહીનું કામ સેને ?
કહીને ડાસીને ચીતામાં છાંકી અગ્નિ ચેતાવ્યો. ડાસી
ખૂંભો પાડવા લાગી. લાગી છુટવા માટે વજ્રા ધમધમકાડા
કરવા લાગી પણ વ્યર્થ. આપણા ચારે ભાઈબંધેએ કરડી
મરડીને એ જિયારીને જીવતીને જીવતી ચિતામાં જગચી દીધી.

ડાસીને બાળી તેઓ સ્નાન કરી પાછા ગામ તરફ જતા
હતા તેવામાં પેલી બોરડી નીચેથી પસાર થતાં ડાસીમાને
ઉંધે માથે લટકતા દીઠાં.

માણું બાલકદાહ ? ડાહી તો આંધ બોરડી માથે લાગે
સે. સબળસંગ બાપુ અજબ થતાં બોલી ઉડયા.

હા, હવે કેમ કરહું !

હાલો એને ય બળતા બાઈ “ એકના ગોવાળ એમ
બીજનાય ગોવાળ ” એમ કહી ડાસીના ચખને બોરડી પાંચી
દીઠાવી લઈ ફરી શમશાનમાં જઈ અગિદાહ રાખ આવ્યા. ફરી
માથાબાળ સ્નાન કરીને એ....કરતા ગામમાં આહ્યા ગયા.

જ્યારે ગામના માણસોના બહવામાં એ વાત આવી કે
આ અકકલવા એથમીરોએ બાલકદાસની માતાને એકલી
મૂખંતા બતાવી ઇશ્વરના દરબારમાં મોકલાવી દીધી છે. અને
એને બદલે એક જીવતી ડાહીને બાળી દીધી છે. ત્યાર
તેઓ ચારેને ભારે ઠગકો દેવા લાગ્યા. પણ સબળસંગ-
બાપુએ તેઓને ધમકાવી કહાડ્યા કે—

માળા તમારામાં અકકલને સાંટોજ કયાં જાણ્યો સે.
બાળકદાહને એવી ચરડી મા નોતી જોતી એટલે એને મરવા
દીધીને. બીજને જીવતી બાળી ઇ તો ડાહીની ગોઠણ હતી
એટલે પરાણે એની લોળી બળી મુઠ મુઠમાં અથો હું કરીયે ?”

પ્રકરણ—પરું

આ મલક બધામાં ડુંગરા ને આપણા ગામમાં ડુંગરા ને. એક દિવસ બાલકદાસ, સબળસંગ, પ્રતાપીકદાસ અને શાસ્ત્રીજીના મંડળ વચ્ચે એ શોકજનક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો.

બાલકદાસ ! ગોમતીપુરની સીમમાં ડુંગરા નથ ઇ વાત હાશી. જો આપડે ડુંગરના બી લાવી વાવીયે તો ડુંગરા ઉગી નિકળે. સબળસંગ બાપુએ હાંકી મૂકી.

બાપુ ! ડુંગરા ઉગતા હશે ? શાસ્ત્રીએ પૂછ્યું.

મેનત કરીયે તો બધુંય ઉગે. બાપુએ જણાવ્યું.

એના બી ક્યાં મળતા હશે ?

ઇ કેકને પૂસવું પડે. સબળસંગ બાપુએ જણાવ્યું. બીજે દિવસે તેને યાદ આવ્યું કે પ્રતાપગઢના ઠાકોરની સરહદમાં ઘણા ડુંગરા છે એટલે તેની પાસે બી હશે તેણે એક ખેપીયો મોકલી પ્રતાપગઢના કારભારીને કહેવરાવ્યું કે અમારા ગોમતીપુરની સીમમાં ડુંગરા નથ. તો મેરબાની કરીને થોડાક ડુંગરાના બી મોકલજો. અમારે અમારી સીમમાં વાવેતર કરવું સે. ”

જ્યારે સબળસંગ બાપુને સંદેશો પ્રતાપગઢના કારભારીએ સાંભળ્યો ત્યારે તે સમજી ગયો કે આવી માગણી કરનાર માણસ અક્ષલનો આથમીર હોવો જોઈએ ! તેણે આવેલ માણસને કહ્યું.

ભાઈ ! તું તારા સબળસંગને જઈને કહે કે ડુંગરના બી મફત મળતા નથી. જો તેને જોના હોય તો એક બીના એક સો રૂપીઆ મોકલે.

જેપીયાએ સમજસંગ બાપુ પાસે જઈ કારભારીએ કહેલ વાત કહી ચંલળાવી. તેણે તથા બાલકદાસે મળીને બીજે દીવસેજ ખરડો કરવા માંડ્યો. ગામના માણસોએ જાણ્યું કે, ‘ખરડો કરી જે પૈસા એકઠા થશે તે પૈસા વડે સમજસંગ અને બાલકદાસ ગામમાં કથા કીર્તન કે હોમ હવન કરાવવાના હશે. એવા અનુમાને ગામના તમામ માણસોએ ફાળામાં યથાશક્તિ પૈસા ભર્યા. એક અઠવાડીયામાં તો બાપુએ ચારસો રૂપીયા એકઠા કર્યા. તે પૈસા માણસને આપી દહ્યું.

જા, પ્રતાપગઢના કારભારીની સાતીમાં આ ચારહેં રૂપીયા સોડીને. ડુંગરના બી લઈ આવ્ય.

માણસ ગયો. તેણે પ્રતાપગઢ જઈ કારભારીને ચારસો રૂપીયા આપ્યા. કારભારીએ તેને ચાર મોટા પાણા પકડાવી દીધા. તે લઈને પેટો ગોમતીપુર આવ્યો.

સમજસંગ બાપુએ ગામના પાદરમાં ખાડા ખોડાવ્યા. તેમાં ખૂબ ખતર ભરીને ડુંગરનાં બી વચરાવ્યા અને પછી મંડયા પાણી પાવા. છ મહીના માથાકુટ કરી પણ ડુંગરના-બી ઉગ્યા નહિ. ગામના લોકોએ કહ્યું.

ભલા માણસ ! કયાંઈ પાણા તે ઉગતા હશે ?

કેમ નો ઉગે ! જામ આખા પંડે બીજ માંગી શારહેં રૂપીયા લેના કરી. આ બી વેસતા મંગાવીને વચરાવ્યા સે. સમજસંગ બાપુએ જણાવ્યું.

ગામના લોકો સમજ્યા કે આપણા પૈસા પાણીમાં ગયા. આ અછલના જોઠમીરોએ ડુંગરા ઉગાડવાની આશાએ ચારથો રૂપીઆમાં ચાર પાણી મંગાવ્યા કેાઇ તસ્કર તેઓને બનાવી પૈસા પડાવી ગયો.

આપણા અછલના જોઠમીરો ગોમતીપુરમાં આવીને આવી ધમાલો નિત્ય ચલાવતા. તેઓ મૂખ હતા આમ્ય જનોના વળતોવળત નુકશન કરતા, છતાં તેઓ પ્રજાને ધોમ હાવતા. તેથી ગોમતીપુરમાં ચારે ભાઇબંધે પૂજતા. લોકોમાં માનીતા ગણાતા હતા.

એક દીવસ ગોમતીપુરના ચોરા પર ગામના સામગ્ર માણસો વચ્ચે બેસીને સગળમંગ બાપુ ગપાટાને સપાટા મારી રીયા હતા તેવામાં તેના ગોવાળે આવી કહ્યું, બાપુ! આપડા પાડાએ કેાઠીમાં પણી પીવા માથું નાખ્યું તે હવે નીકળતું નથી કેમ કહવું?

મૂરખના જામ! એમાં મને પૂત્રવા હું આવ્યો? આ લે તરવાર, પાડાની ઓડય કાપી નાખ્ય એટલે માથું નોખું થઇ જાહે.

ચોરા ઉપર બેઠેલા બીજા માણસો બાપુના બાવા વેણ સાંભળી બહાી ગયા કે થઇ રહ્યું. બિચારા પાડાનું આવી બન્યું પણ ગરમતને ખાતર કેાઇ કંઇ ઓલ્યા નહિ અને બેઠે તોપણ સમજસંગ બાપુ માને એવા કયાં હતા?

ગોવાળ તલવાર લઇ ગયો. પાડાનું માથું કાપી પાછો આવ્યો.

એલા કેમ થયું ?

પાડાને ગુડી નાંખ્યો તોય માથું તો હજી કોઠીમાં જ છે.
એમાં પૂસવા હું આવ્યો. કોઠી ફાડી નાખ્ય એટલે
માથું બારું નિકળી પડે.

જોવાળે તેમ કયું ત્યારેજ પાડાનું માથું કોઠી બહાર
નિકળ્યું.

ઠોઠા માણસોમાંથી એક જણાએ પૂછ્યું, સમજસંગ
બાપુ તમે પેલા પાડાનું માથું કપાવ્યું. એના કરતાં કોઠી
ફાડાવી નાંખી હોત તો પાડો જીવતો રહેત.

હવે તમે આજઠાલના સોકરા હુ હમજો. અમે આ ત્રણ
ત્રણ વીહુ વરહ પાણીમાં નથ્ય નાખ્યા. ઇતો બધું કળ પરમાણે
કરાય. પાડો મર્યો તો ધોળ્યો પણ અક્કલ કેવી લડાવી ?”

સાંભળીને બધા ખડખડાટ હસી પડ્યા. બાલકદાસે કહ્યું.
બાઈયું. તમે બધા ગમે એમ બોલો પણ મલકમાં સમજસંગ
બાપુ જેવી અક્કલ કોઈનામાં નથી. અમે એના બાઈબંધ
અમથા નેં થયા હોઈએ ! એને પરતાપે તો મલકમાં અમારાયે
નામ બાણીતા થયા સે.

સમજી મનુષ્યો મૂખાને કંઈ રીતે સમજવી શકે ?
સમજા ચૂપ રહ્યા.

માણું બાલકદાસ, તેં કોઈ દી શેર ગામની શેલ કરીસ
કે નેં ? એક દી હાથરા વચ્ચે સમજસંગ બાપુએ હોકડાની
ધુંટ તાણતા તાણતા બાલકદાસને પૂછ્યું.

નારે બાપુ ! તમારે પૂન પરતાયે આપડે કોઈ હી
ગોમતીપૂરની બાર પગ લીધો નથી.

તયે હાથને એક હી રામનગરમાં આંટો દમ આવીયે.

બાપુ ! માણહ વાતું કરે સે કે શેર ગામમાં સેગી
મોટર ને ઘોડાગાડીયું ગાંડીતુર થઈને રખડે સે ઇ વાત
હાથી ? સત્યશંકર શાસ્ત્રીજીએ પૂછયું.

અરે વાતજ પૂછ મા. પણ સતસંકર ઇ કોઈ માણહને
પીલે ને હો. પ્રમાણીકદાસે વચ્ચેથી પાનીયું ઉપાડી લીધું.
તેણે કોઈ દિવસ રામનગર જેવડું મોટું રણીવામણ શહેર
તો નહિ પણ હજાર ઘરની વસ્તીવાળું ભાવનગર શેર
જેયું હતું. એટલે બધાયે એને મોટથી શેર ગામને
મહીમાં સાંભળવાની આશાએ એની સામે જેમ હંકર સામે
ખિલાડી તાકે તેમ નજર તાકી.

આ શેર ગામની મોટર ને ઘોડાગાડીયું કોઈને પીલે
ને એનું એક કારણ સે હો સમજસંગજી ? ઘોડાગાડી હાલી
આવતી હોય તયે ટોકરી વાગે અને મોટર ઘોડી આવતી
હોય તયે ભુકારા થાતા આવતા હોય.

એલા ઇ વળી કેવા ?

નય્ય હાલજ્યા ? લોક, લોક, લોક

સમજાણું ઘોડાગાડીયુંમાં ઘોડા અને મોટર ગાડીયુંમાં
ગધેડા જોડાતા હયે ? સમજસંગ બાપુએ અટકળીયો બા કયો.

હો, હો, હો, કરતો પ્રણાણીકદાસ મોટથી હસી પડયો.
મોટર ગાડીમાં ગધેડા કયાં જોડઈ સે, ઇ તો એની મળીયે
ચોઠી જાય સે.

એલા હાથું ? મુકય જેઉં મારે. ગળે હાથ ? સમજ-
સંગ બાપુએ અચંબાના સાગરમાં ડુબકી મારીને એની
કંઠીયા જેવી ડોક પ્રમાણીકદાસ તરફ લંબાવી.

તમારે ગળે હાથ ? પ્રમાણીકદાસે તેનો કરવતી જેવો
કોમળ કર સમજસંગની લાંગી ડોક ઉપર ફેરવતા કહેલી
વાતની સત્યતાનું સ્ટ્રિક્ટેડ બતાવી દીધું.

એલા પરમાણુકદાહ ! હાલો તંચે તમારા બધાને.
વિશાર હોય તો આપડે શેર મામની શેલ કરી આવીયીં.
રામનગરમાં એલ્યો રાજા સેને છ સે આપડો ખાસ નાતા-
દાર માણુહ. એટલે ઉતારા પાણીનો વાંધો ને આવે.

બસ તંચે પશી હું વાંધો સે ? બાલકદાસે કહ્યું. અને
બીજે દવસે રામનગરની મુસાફરીએ નિકળવાનું નક્કી થયું.

બીજા દિવસેની ંહેલી પ્રભાતે આપણી મિત્ર ચોકડી
તૈયાર થઈ ગોમતીપુર બહાર નિકળી. રામનગરને પથે
ચડી. સદુથી આગળ સમજસંગ બાપુ હતા. અત્યારે એણે
જગન્નાથીને કોરો ચોરણો નેન સુળનું ટુંક કેડીયું અને
માથે પેચદાર પાલકી બાંધી હતી. બાપદાદાની રજવાડી
ચીત પ્રમાણે હમરે ભેટ કસી હતી અને હાથમાં હોઠો ને
જગલમાં માનાસાઈ તલ્લવાર દબાવી હતી. બાલકદાસે ભગવે
જળ્લો, પાણુકોરાની ધોતી અને માથે ભગવી ચીથરીયા
પાલકી બાંધી હતી. એક હાથમાં ચીપીચો અને બીજા હાથમાં
હોઠો હતો. ગળામાં સામટી માળાઓ અને દોરા ધાગાઓ.

કપરથી તે બાવા તરીકે આપોઆપ જોળખાઈ આવતો. પ્રમાણિકદાસનો ઠાઠ જુદોજ હતો. એણે જીણી ધોતી, બડો ખંડરજો અને સાથે પેચદાર પાંદડી મુકી હતી. તેમાં ટાંક-પીનાની ત્રણ ચાર લેખણો ખોસી હતી. એને જોનાર પહેલાજ નજરે જોળખી થકે તેમ હતું કે આ કાઠ વણીક વહેપારી હશે. સત્યશંકર શાસ્ત્રીજીએ માથે એના દાદાના દાદાના ખતની બતી મુકી હતી. એમાં ત્રીસ ત્રીશ સાલ પહેલાંનાં જુના પુરાના ટીપણાં ખોસ્યા હતા. એના એકલાનજ ધાથમાં હોકા નહોતો. જો કે તે પોતે હોકા પીતા ખરા !

એવા ઠાઠમઠથી સમજસંગ બાપુની સવારી રામવગર તરફ જવા લાગી. માર્ગમાં થાકે ત્યાં વીસામી ખાતા અને પચ્પાટા જુડતા તેઓ મજલ દર મજલ કરતા ચાલતા હતા. સમજસંગ બાપુ રાજ જેવા દેખાતા. પ્રમાણીકદાસ તેના દીવાન હોવાનો ખ્યાલ આવતો. બાલકદાસ રાજ પુત્ર જેવો લાગતો અને સત્યશંકર શાસ્ત્રી રાજ પૂરોહીત કાય જેવી છાપ પાડતો હતો.

આખો દિવસ મુસાફરી કરીને છેક સાયંકાળને સમયે તેઓ એક ગામને પાદર આવી પહોંચ્યા. આજની રાત આ ગામમાં ગાળી પ્રભાતે આગળ મુસાફરી કરવાનો મન-જુઓ કરીને તેઓ ઉતારાની શોધ કરવા લાગ્યા. પૂછતાં પૂછતાં તેઓને પત્તો મળી ગયો કે ગામ બહાર મુસાફરાને તરવાની ધર્મશાળા છે. તુરંતજ ચારે જણાએ ધર્મશાળા પાસે કાઠી તેમાં જઈ ધામી નાખ્યો.

ધર્મશાળામાં ધર્મી નાંખ્યા પછી બાવા બાલકદાસે
 માત ઉચ્ચારી, સમજસંગ બાપુ ! ભુખ ખરેખરી લાગી સે,
 પેટની પુંઝ કરી લીધા વીના કોઇને ઉંઘ આવવાની નથી.
 સતશંકર શાસ્ત્રીએ એની વાતને ટેકા આપ્યો. પણ પૈસા
 આપવાની વત ઉરાડી દીધી. શિવ, શિવ, શિ....વ એલે
 જે ટે ખોટો ખડીયામાં હાથ ફેરવી ચોકાર પાડ્યો. બમ્મદાની
 બાને મેં દહવાર કીધું તું કે મારા ખડીયામાં પાંસ પરીસનું
 પરસ્પરણ ને પાંસ પરીસ રોકડા નાંખજે પણ રાંડ રાંડી
 રાંડે એક પાછ પણ નાંખી નથી.

હથે ભુલી ગઇ હથે. શાસ્ત્રીજી આવી કાળી રાતે તમે
 ભામણ ઉઠીને હરાપ આપો મા નેં તો ક્યાંક હાસો પડ્યો ?
 પ્રમાણીકદાસે શાસ્ત્રીજી ઉપર આશ્વાસનની અંજલી છાંટી.

મળું તારે કેમ થાડે ? એલા બાલકદાસ તું ખાવાની
 વાન કરે સો પણ કાંઈ હારે નાણું પાણી લાગ્યો સો કે નેં ?
 બાપુ ! તમ જેવા મોટા માણસ હારે હોય તથે હું
 બીજા માનનારો બાવો હારે નાણું પાણી શું કરવા વેંઠાઈ ?
 બાલકદાસે બાપુને માથે ફૂલ ચડાવી દીધા.

એલા પરમાણીકદાસ ? તારું ગજવું કોઈ દીખાવી નો હોય !
 બાપુને ગળે હાથ. ઘરેથી કોથળી તૈયાર કરી કરીને
 લેતાં વંહરી ગયો સઠં.

તો કાંઈ નેં ખવું તમારે બધાને ને હું એકલો પેહા
 એનો દહ ? બાપુએ હઠ પકડી.

પ્રભાણીકદાસ, સત્યશંકર અને બાલકદાસ સમજી ગયા કે બાપુનો મીઠજ ગયો તો આખી રાત ગોકળ આઠમ કરવી પડશે. એટલે એક પછી એક ફેરવી તોળી. બાલકદાસ કરકરીયાવાળી એક આની એની લોટ માગવાની કેશળીમાંથી કાઢી બેઠ્યો,

બાપુ ! આ એક આની તો મારી પાંહેથી નીકળી.

એલા તું ને જોઈ. સબળસ ગે શાસ્ત્રીને કહ્યું. સત્ય-શંકરે બે બેવડીયા અને એક એકપડીયુ મુક્યું. અમારી પાંહે પાંસ પાઈ પડીસે પ્રમાણીકદાસે એક પૈસો અને બે પાઈ કહાડયા.

સબળસંજ બાપુએ બધા પૈસા ગણી જોયા તો દસ પૈસા અને બે પાઈનો કુલ સરવાળો થયો, તેમાં રૂપાની બેઆની તેણે પોતે લેખવી અને ચાર આના આઠ પાઈની સીધા સામગ્રી મંગાવી. સ્ત્રીધું લેવા પ્રમાણીકદાસ ગયો હતો તેણે પોતાની પાંચ પાઈ જુદી તારવી લીધી એટલે સીધા સામગ્રી તો માત્ર સળવાચાર આનાનીજ આવી.

સત્યશંકર શાસ્ત્રીએ જટ જટ મંગાળો ચેતાવી રસોઈ બનાવી નાખી, રસોઈમાં માત્ર ત્રણ લાડુ, ત્રણ ઢેમરા અને થોડું શાક. રસોઈ તૈયાર થઈ એટલે શાસ્ત્રીએ બધા બધા પાસે જઈ કહ્યું,

આલો જમી દ્યો.

જોઈ' રસોઈ ? કહી સમજસંગ બાપુએ સઘળી રસોઈ તપાસી લીધી. એલા સતશંકર ! એમાંથી બે લાડવા ને બે ઢેબરા મને દઈ દે.

તો બાકી રહે એક લાડવો અને એક ઢેબરું એમાં હું શું ખાઉં અને આ બે જણાને શું દઉં ?

તમારું તમે જાણો પેલા મને પીરહી દયો. સમજસંગ બાપુએ જોહુકમી ચલાવી. તેની સામે ત્રણે લાઘબંધોએ સત્યાગ્રહની લડત આદરી. અંતે ઉભય પક્ષે સમજુતી ભરી સલાહ કરી. બાલકદાસે એના જમણા હાથની આંગળી ઊંચી કરી કહ્યું.

જવો લાઘયું ! આપડે એમ કરો. અટાણે આમને આમ ભૂખ્યા હુઈ જાય. ઉંઘમાં જેને સાન્નમાંથી સારું સપનું આવે છ ઠોઠ લાડવો ખાય ને બાકીના ત્રણ જણા અડધો અડધો લાડવો ને અઠેકું ઢેબરું ખાય.

હા. જો આ રીતે કરવા બધા કબૂલ થાય તો આપડો કલ્પ્યો મટી જાય. પ્રમાણીકદાસે મત આપ્યો.

બીજાઓએ પણ એ ચરત કબૂલ મંજૂર સહી રાખી. રસોઈ ઢાંકીને ચારે જણા સુઈ ગયા. ચૌડીવારમાં બાલકદાસ, સત્ય-શંકર અને પ્રમાણીકદાસે ત્રણે નિદ્રાધીન થયા પણ સમજસંગ બાપુને ભૂખ્યા નિંદ્રા આવી નહિ એ તો જાગતાજ રહ્યા. જ્યારે ત્રણે મિત્રોના નરકોરાના નાદો તેને કાને અથડાયા ત્યારે તે પથારીમાંથી ઉઠ્યા. એક ચક્કર ભગાવી જે સ્થળે રસોઈ ઢાંકી હતી ત્યાં લગી જઈ આવી પાછા પથારીમાં પડ્યા. ચૌડીવારે ચમ શમની રટના કરતાં નિંદ્રાધીન થઈ ગયા.

ઠેલી પ્રભાતે ચહુથી પહેલો બાલકદાસ જાગ્યો. તે બહુજ ભૂખ્યો થયો હતો. તેણે મિત્રોને જગાડ્યા અને કહ્યું. “ભાઈઓ! એક પછી એક પેત પોતાના સવમાઓની વાતો કહી સંભળાવો એટલે જમવાનો નિર્ણય થઈ જાય.

પેલો તુંજ તારા હપનાની વાત કરને. સબળસંજ બાપુએ તેનેજ પ્રથમ તેનું સવમ કહી સંભળાવવા જણાવ્યું.

બાલકદાસે ઉભડક ભેસી વાતની શરૂઆત કરી. હું સૂતો ને થોડીવાર થઈ એવે સપનામાં એક શંકરનો ગણુ મારી પાંહે આવી બાલ્યો કે—“હાલો કૈલાહમાં શંકર મારાજે આજ તમને મેમાની આપવા બોલાવ્યા સે. સાંભળીને હું રાજી રાજી થાતો એની હારે કૈલાહમાં ગયો. કૈલાહમાં શંકર ભગવાને તથા પારવતી માતાએ મને મીઠો આવકાર આપ્યો. બત્રીસ ભાતનાં ભોજન જમાડીને શંકર મારાજે તાંડવ નાંચ દેખાડી મને રજા આપી. એટલે હમણાંજ હું જાગ્યો ને તમને ત્રણેને જગાડી દીધા.

એલા તને ? સબળસંજ બાપુએ પ્રમાણીકદાસને પૂછ્યું. તેણે કહ્યું. હું ઉંઘમાં પડ્યો ને પછી થોડીવાર એવું સપનું આવ્યું કે જાણે એક ઘેર જંગલમાં જઈ ચડ્યો જ્યાં મને બહુજ તરશ લાગી એટલે એક કુવા ઉપર પાણી પીવા ગયો. મારી પાસે દોરી લે ટો હતા તેનાથી હું પાણી ખીચતો હતો એવે કુવાનો કંઠેશ તૂટ્યો. હું કુવામાં ઉછળી પડ્યો. પણ અંદર નજર કરું સહી તો એક સુંદર માલ દેખાણો.

ઈ મોલની ઓથરીમાં એક રૂપાળી સોઠરી સોનાની હી ડાળા
ખાટય માથે હીંસકતીથી એણે મને આવકાર આપી હી ડાળે
ઢેહાયો. મેં પુરયું તમે કણ સો? ઇણે જવાબ દીધો હું
નાગકન્યા અંતે ને તમારૂં રૂપ જોઈ તમને વરી સુકી અંતે
એમ કહીને એણે તો મને સોના રૂપાના ઠામમાં જમાડયો
ને મને રીજવવા માટે હાથમાં પચરંગી વીજણો પકડી મને
વાહર નાખતી ગાણા ગાવા મંડી. હ સાદ્યળીની શી વાત
કરું? આખી રાત નાગકન્યા હારે મળ કરી તમે મને
ઈંધમાંથી જગાડયો તયેજ ઈ મળ ભગડી ગઈ.

પ્રમાણીકદાસની વાત પુરી થઈ રહી એટલે સત્યશંકર
શ સ્ત્રીને વારો આવ્યો. એણે જણાવ્યું “ ભાઈયું મેં આજ
રાતે સપનામાં જે મોજ માણીસે હ મોજ હુનીયામાં કેઈ માણુકે
તો હું, આકાહના દેવતાવેય ને માણી હોય. જાણે સપનામાં હું
ઇંદર મારાજની કસારીમાં ગયો. એક શિંઘાહણ ઉપર ઇંદર
મારાજ બેઠા થા. એની હામે અપહારાઉ નાસ કરતી થી, બીજા
ઘણા દેવતા ઈ નાસ જોવા આવ્યા થા ઇની વચમાં હું બેઠી ગયો.
નાસતાં નાસતાં અપહારાની આંખ મારી આંખ હારે મળી
ગઈ. શાર નજર એક થઈ. થતાં તો અપહારા મારી હારે
પાણી પાણી થઈ ગઈ જટ જટ નામ પુરો કરી મને કથેરી-
માંથી હને ઘરે લઈ ગઈ ઘરને એક ખૂણે બેઠારીને ઈણે
મંદરા ગળામાં વરમાળા નાખી ને મને હાથ બેડી કેવલ
માંડી-હા, કે કે ના. અટાણથી હું તમારી હારે વરી સુકી-

મેં થોડી આનાકાની પછી એની વાત માની લીધી. અપહરણે મને જમાડ્યો. પરી આખી રાત એની હારે મોજ માણી. ખરોખર રંગ જામી રહ્યો થો. ઇ વખતે અઠ અભાગીયા બાલકઠાડે રાહ પાડી એથી હું જાગી ગયો.

બાલકઠાસ, સત્યશંકર અને પ્રમાણીકદાસ અંદરે અંદરે વિચાર કરવા લાગ્યા કે અમારા ત્રણ જણ જેવું સપનું સખજસંગ બાપુને નેં આવ્યું હોય ! ક્યાંથી આવે ? બાવા. બાલકઠાસે કૈલાસ રોક્યો હતો. પ્રમાણીકદાસે નાગલોકમાં ધામા નાખ્યા હતા અને શાસ્ત્રીજી ઇંદ્રલોકમાં જઈ પહોંચ્યા હતા. હવે માત્ર મૃત્યુ લોકજ બાકી રહ્યો હતો. એટલે સખજસંગ બાપુનું સપનું આશ્ચર્યજનક ક્યાંથી નીવડે ?

બાપુ ! હવે તમારા સપનાની વાત કરો. બાલકઠાસે સખજસંગને કહ્યું.

હ નો પુસો તો હાઈ. મારું સપનું તમારા ત્રણ જેવું હાઈ નથી પણ ખરાબ સે.

ભલે ખરાબ હોય ! ખરાબ હશે તો તમને અડધો લાડુ અને એક ઢેબડું મળશે. તમે સપનું કહી સંભળાવો. એટલે કોનું સપનું હાઈ ઇનો તોડ બંધાય. જેનું સપનું હાઈ હોય હ ડાઢ લાડવો ખાય. બાલકઠાસે જણાવ્યું. તેને આશા હતી કે બધાથી પોતાનું સ્વપ્ન વધારે સારું હશે. તેથી ઢાઢ લાડુ પોતાનેજ મળશે.

હાંભળો તમે. ઠાવકે મોઢે સખજસંગ બાપુને એના સપનાની વાત ઉપાડી. રાતમાં અપણે શાંરે જણા હતા.

હં પશી થેડી વારે એક શીંગઢાવાળા જથે આવીને મને જગાડયો. મેં જાગીને તે બીઢામણા જમને પૂછયું, બાઈ સાબ ? તમે શું કામ આવ્યા સો ? જમે મારી હામે ગઢા તાકીને પઠકારો માયો, ઉઠયે, આગળ થઈ જા. બીકનો માયો હું એની મોઢા આગળ થયો. હં મને જે ઠેકાણે આપડી રસોઈ ઢાંકી થી હ ઠેકાણે લઈ ગયો. ને મને તાડુકીને કેવા લાગ્યો. આ ત્રણ લાડવા ને ઢેમરા ખાઈ જા, મેં કીધું મેરમાન ? એમાં અમારા ધાર જણાનો ભાગ સે. વેંસણમાં તકરાર જાગવાથી જેને હાડ સપનું આવે હ અઢધ ભાગ ખાય એવો કરાર કરી અમે હુતા સંઢયે. એમાં તમે મને એકલને કયાં ખવરાવી દયો સો. જમે મારી વાત માની નૈ. મેં તમને જગાડવા માટે રાઢયું પાડવા માંડી. બાલકઢાહ, પરમાણુકયા એલા સતસંકર પણ ઢેણ હાંબજે ? બાલકઢાહ કેલાહમાં, પરમાણુક પાતાળમાં, ને સતસંકર ઇંદર મારાજની કચેરીમાં, પશી જવાબ ઢેણ દે. હું તો સાહ પાડી પાડીને મરી ગયો પણ તમારા ત્રણ માંથી એકેયે જવાબ દીધો નૈ.

પશી ? બાલકઢાસે ઓઝીયાળું મોઢું કરીને પૂછયું.

પશી હું ? મારે કડયું મોઢું કરીને બધા લાડવા ને ઢેમરાં ખાઈ જવા પડયા.

હં ? ચામીનો સાહ ફાટી ગયો.

હં શું હા.

પ્રમાણીકદાસે રસોઈ ઢાંકી હતી ત્યાં જઈ નજર કરી
તો મેહાન સાફ હતું બધા ખડખડાટ હસતા બોલી ઉઠ્યા
સખળસંગ બાપુ ! બધા કરતા તમારું સપનું હારું.

પ્રકરણ-૬ હું

રાતે કરેલી ચરતમાં સખળસંગ બાપુની છત થઈ.
તેઓ તેના સાથીદારોના મુઠ જવા પછી સઘળી રસોઈ
ઝાઘયાં કરી જઈ સૂતા હતા એટલે તેઓને અત્યારે બૂખ
રહી ન હોતી, પરંતુ અત્યાર સૂધી લાડુની આશા રાખી
રહેલા તેના લાઈબ ધીને ચણા વટાણા ફાકયા સિવાય અગળ
મુસાફરી કરી શકાય તેમ ન હોતું એટલે તેઓએ થોડો
થોડો તે ગામડીયો મેવો ફાંછી લીધો અને ઉપર પાણી પી
આગળ પંથ શરૂ કરીધો.

માર્ગમાં એક મોટી સરિતા આવી, તેમાં પૂંકળ પાણી
આલ્યું હતું. તાણુ પણુ માણસોને તાણી બાય તેવું હતું. સખળ-
સંગ બાપુએ તેના લાઈબ ધીને લાઈબસર ઉભા રાખીને કહ્યું
આઈયું ! આ નદીમાં તાણુ બઉં સે એટલે આપડે બધા કાકડા
છીડોને સામે કાઠે નિકળીયે ને તો શારમાંથી એકાદ તણાઈ જાહું.

સખળસંગ બાપુની તે વાત સઘળાને પસંદ પડી. ચારે
એક બીજાના હાથ સાથે બાણ પડ્યા અને મંડયા નદિ
ઉતરવા. એક માણસ સામે કાઠે ઉભો ઉભો તેઓની રમત
એતો હતો. તેની બંદે અમમળી વચ્ચે ચારે લાઈબ ધી
બારે ગડમથલ કરતા સરીતા ઉતરી ગયા.

હલા સે. પુરેપુરા સંઘયે કે શારમાંથી અઢેય તણા
ગયો સે ? ગણી લેવા દયો. એમ બાલી સમજસંગ બાપુએ
માણસો ગણવા માંડયા. એક, બે અને ત્રણ.

હાય, હાય. ભગવાન ભારે થઈ ! સમજસંગના મોઢામાંથી
ચીસ નિકળી પડી.

શું થયું ?

આપઠામાંથી એક જણને નદી તાણી ગઈ.

હાય ને ? મને ગણવા દયો ભેઠયો. કહીને બાલકદાસ
બધાને ગણવા લાગ્યો. એક, બે, ત્રણ.

એમ વારાફરતી ચારે જણાએ ગણતરી કરી ભેઠ
પણ ત્રણજ માણસો હીજાળમાં આવ્યા. પેલો માણસ
આપણા અક્કતના જોથમીરોની આ રમત અવલોકી
અજબ થયો. તે ધીમે ધીમે તેઓની પાસે જઈ બોલ્યો.
ભાઈઓ ! તમે શું કરો છો ?

અમે માણસોની ગણતરી કરીયે સોયે.

તે ?

એક જણો ઘટે સે.

ધરેથી કેટલા માણસો નિકળ્યા હતા ?

શર ! સમજસંગ બાપુએ જણાવ્યું.

પેલાએ નજર કરી તો તેની નજર રક્ષામે બરાબર
ચાર માણસો હલા હતા. તેણે કહ્યું, ભાઈઓ ! એક તરફ
હલા રહો હું ચારે ચાર માણસ કરી હઉં.

તે સમજ્યો હતો કે આમાંથી જે ગણે છે તે સામે
હોલો ત્રણ જણનેજ ગણે છે પણ પોતાને ગણતો નથી.

જોડેલે તેણે ચારેને એક લાઈનમાં ઉભા રાખી હાથમાં
પકડેલી સોટી વતી ગણતરી કરવામાંડી. પ્રથમ સમજસંગ
બાપુ ઉપર ફટકો કરી કહ્યું એક-

એક-કહેતા બાપુ દૂર જઈ ઉભા.

બે-કહી બાલકદાસને છાંડી

બે.

ત્રણ-શાસીને ચોડી.

ત્રણ. શાસીજી ત્રાત કદમ ઉપર જઈ ઉભા.

ચાર કહીને પ્રમાણીકદાસને સોટી ચોટાડી.

ચાર. પ્રમાણીકદાસે ચીસ પાડી.

અહે હો. આતો ભગવાન ! કહી સમજસંગ બાપુ પેલા
પુરુષના પગમાં પડી ગયા.

ભાઈ હું ભગવાન નથી.

ના ભાઈ શાખ ! ખોટું બોલ્યો મા. તમે સમતકાર
વઠે ત્રણમાંથી ચાર કરી લીધા. નરહી મેતાની હુલિ ચીકારી,
ભરી સભામાં નવથે નવાણું શીર પુરી દરોપત્રીની લાજ
રાખી-નરશંગ રૂપે નોર વધારી હુલ્લયા કંહુને મારી પેલાક
ને હગારી લીધા. નીંભાડામાંથી મંજરીના બધાં છવતા
રાખ્યાં-હ. તમે પોતેજ.

ચારે જણા પેલાને અમતકારી પ્રભુ ધારી પગે પડવા
લાગ્યાં. બિચારો એ અજાણ્યો આદમી આ અકકલના એથ-
મીરેથી અભરાઈ ગયો. તે ત્યાંથી ચાત્રી જવા તૈયાર થયો
પણ ચારે જણાએ તેને પગેથી મજબૂત પકડી રાખ્યો.

વરદાન મેળવ્યા વીના તો નાંઈ જૈવા દઈએ સબળસંગ
આપુએ હઠ લીધી.

એ પુરૂષ નજીકના ગામનો પટેલ હતો. હામ, દામ તમામ
વાતે સૂખી હતો. તેણે જાણ્યું કે આ બસારા કોઈ દુઃખી મુસાફરો
હોયે. માગી માગીને શું માગશે ? તેણે કહ્યું, બાઈઓ ! હું
ભગવાન નથી છતાં તમારે જે કંઈ માગવું હોય તે માગી લ્યો.

સબળસંગ આપુ પાંચડી ઉતારીને બોલ્યા, મારે પાંસ
લીકરા થાય.

તથાસ્તુ

બાલકદાસ બોલ્યો : મારી વડે મારા કેવામાં નથી છ
હું કંઈ ઇ પરમાણુ કરતી થાય.

એમ થાઓ.

પ્રમાણીકદાસ કહે દરીયામાં જેટલી લક્ષ્મી છે એટલી બધી
મારી હાટડીમાં આવતી રે.

આવી જશે

શાસી કહે મને ત્રણ કાળનું સૂજે.

સૂજશે

એ રીતે ચારેને વરદાન આપી ભગવાને તે સ્થળે
કેટલાએક વાસણો તથા ખાવાનું મંગાવી તેઓને જમાડ્યા.
જમ્યા પછી લક્ષ્મી ત્યાંથી જવા તૈયાર થયા ત્યારે પટેલે
કહ્યું, આ બધા વાસણો લેતા જાઓ.

સબળસંગ આપુ હાથ જોડીને બોલ્યા, પ્રભુ આવડા બધા
વાહણ રથે હંસવાય ? આ બધા વાહણો ભંગાવી એક મોટો

તમાક બનાવી દ્યો તો એક જણથી ઉપાડી લેવાય પટેલે તે વાસણો ગામમાં મોકલાવી તમામ વાસણોના બદલામાં એક મોટો તમાક મંગાવી દીધો અને સાથે કેટલીએક સીધા સામગ્રી બંધારી ભક્તોને ત્યાંથી સહીસલામત વળાવી દીધા.

પ્રકરણ-૭ સુ

આપણા અક્ષતવંતા મુસાફરો રામનગરની વાટે ચાલ્યા જતા હતા. માર્ગમાં શાસ્ત્રીજી રસોઈ બનાવતા અને ચારે જમતા ભગવાન મળ્યા પછી તેઓને ઉપવાસો કરવા પડતા નહોતા.

જે તમાક પટેલે આપ્યો હતો તેનું નામ સબળસંગ બાપુએ પોતાના ગામ ઉપરથી ગોમતીયો તમાક પાડ્યું હતું. જમી પરવારી જ્યારે પડાવ ઉપાડી આગળ કુચકદમ કરતા ત્યારે તે ગોમતીયા તમાકને ખંભે મારી લેતા હતા. રાતવાસો રહે ત્યાં સબળસંગ બાપુ રાત આખી એ તમાકમાંજ સૂઈ રહેતા.

એક રાત તો સબળસંગ બાપુએ તમાકમાં નિરાંતની નિંદ્રા લીધી. બીજી રાતે વનવગડામાં તેઓ રાતવાસો રહ્યા હતા. વળુપણી કરીને સબળા સુઈ ગયા હતા. સબળસંગ બાપુ તમાકમાં પડ્યા હતા તેવામાં એક ચોર આવ્યો. તે તમાક ઉધો વાળી ઉપાડી ગયો જ્યારે પ્રભાતે સબળસંગ જાગ્યા ત્યારેજ તેઓ જાણી શક્યા કે પોતાને નીચે નાખી કોઈ તમાકની ચોરી કરી ગયો છે.

બાલકદાસ, પ્રમાણીકદાસ તથા શાસ્ત્રીજીને તમાક ચોરાયાની વાત જાણી બહુજ થોક થયો. સબળસંગ

બાપુના શોકનો અવધીજ થઈ ગયો હતો. ચારે મિત્રોએ
બારે શોક ભર્યે હૈયે મુસાફરી ચરૂ કરી. સાંજ પડતાં પહેલાં
તેઓ રામનગરના હરવાળા નજીક જઈ પહોંચ્યા.

રામનગર બહાર એક તળાવની પાળ ઉપર કેટલીએક
ઊંડીઓ રાજ્યા લેતી હતી. સબળસંગ બાપુએ શોકાતુર
ભાવે કોઈને પૂછ્યું ભઈ! આ બાધું બોનું કેમ કુટી રહ્યું છે ?
ઢાંકાભાઈ ગયા.

હાય હાય ! સાંભળતાજ સબળસંગ બાપુનું હૈયું ભરાઈ
ગયું. એલા બાલકઢાહ ! જો તો ખરે. એક ઢાંકણા હાફ
આટલી બધી બાધું સાતીયું કુટે છે ને આપડો તબાક
જેવો તબાક ગયો તોય સાનામાના હલા સંધ.

બાલકઢાસનું હૈયું પણ ભરાઈ ગયું. ચારે જણાએ બાંધો
ચકાવીને માંડ્યું કુટવા. પેત્રી ઊંડીઓ કહે, હાયહાય ઢાંકો
તો આપણા ઓથમીરના મીઠામાથી પોકાર બહાર પડે છે.

અમારો જોમતીયો તબાક. હાય હાયરે તબક !
વોયરે....તબાક.

રામનગરના માણસો તેઓને કુટતા જોઈ આશ્ચર્ય-
ચક્રીત થઈ ગયા.

કુટી કુટીને થાક્યા એટલે આગળ ચલ્યા. રામનગરના
હરવાળામાં દાખલ થઈ સબળસંગ બાપુ રામસંગ રાજાના
ખોરડા ક્યાં આવ્યા ? એવો પ્રશ્ન જે મળે તેને પૂછવા લાગ્યા.

આપણા સબળસંગ બાપુ રામનગરના રાજા રામસિંહને
ઓળખતા હતા. એક વખત આ રીતે ઓળખાણ થયેલી.
રામનગરના મહારાજા રામસિંહજી એક વખતે એના કેટ-

હાએક માણસો સહીત શિકારે નિકળ્યા હતા. બેર અરણ્યમાં, તે તથા તેના માણસો એક વિકરાળ વારાહ પાછળ પડ્યા. વારાહ પાછળ અશ્વો દોડાવતા મહારાજના સાથીદારો અરણ્યની ગાઢ ઝાડીમાં છુટા છુટા થઇ વિખૂટા પડી ગયા. મધ્યાનકાળે રામસિંહજી એકલાજ વારાહ પાછળ રહ્યા. વારાહ તેને બહુજ દુર સુધી ઘસડી ગયો. અંતે ગોમતીપુરની સીમમાં તેણે વિકરાળ વારાહને ઠર કર્યો.

ગ્રીશમ રૂતૂના ધોમ તડકા પડતા હતા. ધરતી ધગ-ધગતી હતી. આકાશમાંથી જાણે એકલી આગજ વરસતી હતી. એવી સખત ઉબમાથી સૂકોમળ રાજવી પરસેવે રેમજેમ થઇ ગયો. તેનો અશ્વ પણ યાકયો હતો. રાજાને ખરેખરી તરસ લાગી હતી. તેના માઠામાંથી લોટ ઉડતો હતો. એને લાગ્યું કે જો પાણી નહિ મળે તો આ ઘડીએ હું મરી જઇશ તેણે પાણીની તલાસમાં અશ્વને ગોમતીપુરની સીમમાં લીધો. તે વખતે સમજાસંગ બાપુ ગામથી એક કોશ દુર તેનું ખેતર હતું તે ખેતરમાં હતા. તેનો સાથી હજી હાંકતો હતો અને તે પોતે ખેતરને શેઠ ઉભા ઉભા વિચાર કરતા હતા કે—

માગું આ આલ ભુરું દેખાય સે. એને પ્રભુએ ગળી લગાવી હશે કે કાળો રોગાન ? એના થાંભલા કયાં ગોઠવ્યા હશે. આ સોમાઠામાં મેં વરહેસ. ઇ આલમાંથી કોઇ પાણી સાંટતું હડે કે એની મેજાએ પડતું હડે ? એવા એવા વિચારમાં મસશુભ બનીને ઉભા હતા એટલામાં રામસિંહે તેની પાસે આવી હાથને ઇસારે પાણી માંગ્યું.

તરફથી થયોસ ? સખજસંગ બાપુએ પૂછ્યું.

રામસિંહથી બોલી શકાતું ન હતું તેથી તેણે ડોકું ધણીની હા પાડી.

સખજસંગ બાપુએ એક ભાલીયામાં પાણી સંઘરી રાખ્યું હતું તે બાણીને રામસિંહને ખૂબ પાણી પાડ્યું. પાણી પી તૃપ્ત થયા પછી તેણે સખજસંગ તરફ આભાર ભરી દષ્ટિ દેંકતા પૂછ્યું -

તમારું નામ શું ?

સખજસંગ !

કેવા છો ?

રસપૂત.

ક્યાં રહો છો ?

આ હામે દેખાય સે ને હ ગોમતીપરમાં. પણ દીકરા તું કોક આખી દરવેહવાળો રાજનો સપ્ત લાગહ. બેબે હો પાણી પાયાનો ગણ બુલતો ને. મારું નામકામ પુરું રાજ પાહે જઈ આડીઅવળી સાઠી કરતો ને. નારે હું એવો ગુણુચાર નથી. રામસિંહે સખજસંગની ભાષા સાંભળી બાણી બીધું કે આ કોઈ અક્કલનો ઓથમીર લાગે છે. પરંતુ પોતાની ઉપર તેણે અત્યારે ઉપકાર કર્યો છે. તેના આભારના બદલામાં એને આપી શકાય તેવી કોઈ વસ્તુ તેની પાસે નહોતી તેથી તેણે સખજસંગને કહેવા માંડ્યું, સખજસંગ ! હું તમારો ઉપકાર નહિ બહું. તમે એક વખત રામનગર જરૂર આવજો.

હું રામનગર ક્યાં અબું ?

અહીંથી ત્રીસ ચાલીસ કોશ દુર છે.

એમ ? તંચે તો આધુ' નંઈ હો. કોક દી અવાહે તો
જરૂર ચાવીહ. પણ તમારું નામ હું.

હું પોતેજ રાજા.

એલા હું કેસ ? આ મલક બધામાં તારા નામની
કે ફાટેય. આ ગામિ ગામના ખેડુતો તને તગાવી ભરેહ
જેની નો માની હકાય એવી બધા વાતુ કરેહ. ઇજ તું ?

હા,

ઓ હોહો. તંચે તો ધન્ય ભાગ મારા કે આજ રાજા
માણુહના દરહન થયાં. હવે મારું એક વસન પાળવું પડે.
શું ?

જવો અટાણે રોટલા ખાવનો વખત થઈ ગયો. સે
એટલે મારે ઘરે રોટલા ખાવા આવવું પડે.

નહિ. હું જમવા નહિ રોકાઈ. મારા માણુસો મને
ગોતતા હશે. રામસિંહે જણાવ્યું.

સમજસંગ બાપુએ બહુ આગ્રહ કર્યો પરંતુ રાજા
રોટલા ખાવા કબૂત્ર ન થયો, એક વખત રામનગર જરૂર
આવવાનું કહીને તે અશ્રમ હાંકી ગયો.

તે દીવસની સમજસંગ બાપુને રામનગરના રાજા સાથે
ભાઈબધી હતી. એટલેજ તેઓ રામનગરમાં પત્ર મૂકતા
હતા. રાજા રામસંગના ખેરડા પૂછવા લાગ્યા. અન્ય
મનુષ્યો તો કંઈ સમજ્યા નહિ. પરંતુ એક ગામઠીયો
તેઓની ભાષા સમજી ગયો. તેણે ગામ વચ્ચે
આલીયાન રાજમહેલ હતો તે તરફ આંગળી ચીંધીને કહ્યું.

ઝોલી મોટી મોટી મેડીયું દેખાય સેમે હજ રાજાં
રામસંગ બાપુનો દરબાર.

સાંભળીને ચારે એકદમ ચાલતા રાજમહેલના મુખ્ય
દરવાજા પાસે જઈ પહોંચ્યા.

અકરણુ ૮-મું

હલા રહો રાંચાવ વગર રાજાં રાજમહેલમાં કેમ
હોઢ્યા બાવ છે? કોણ છે તમે? રાજમહેલમના પહેરેગીરે
સખજસંગ બાપુની ટોળીને રાજમહેલમાં પેચતી અટકાવી.

એ સપાઈ ભાઈ! જરાક મોઢું હાંભળીને બોલ. અમે
વગર તેડાવ્યા ને રાજા રામસંગના તેડાવ્યા આવ્યા અંધ.

અરજદાર છે? પહેરેગીરે પૂછ્યું.

અરજદારે નથ્ય ને ગરજદારે નથ્ય. હું તો સઉ રાજાનો
ભાઈબંધ સખજસંગ બાપુએ ઠાવે મોઢે જણાવ્યું.

બધા પહેરેગીરે સખજસંગ બાપુના ઉપરોક્ત વાકયો
સાંભળી બહખડાટ હસી પડ્યા તેઓએ અનૂમાન કરી લીધું
કે આ લોકો મેડ હોસ્પીટાલમાંથી નહાસી છુટેલા મીજબાનો
છે. હવે તેઓએ રમુજ આઠરી. તમે રાજા સાહેબના
ભાઈબંધ છે કેમ?

હા. જો માન્યામાં નો આવતું હોય તો મેલમાં જઇને
વાવડે કે ગોમતીપુથી સખજસંગ બાપુ આવ્યા સે. હાંભળીને
ઉઘાડે માથે ને અઠવાણે પગે હોઢ્યા આવે તો હા કેને.

ઓહોહો ત્યારે તો આ રાજા સાહેબના ભાયાત હશે!
તમારું નામ સખજસંગ બા.....

પહેરેગીરનું વાકય પૂર્ણ થાય તે પહેલાં રાજમહેલમાંથી
મહારાજાની મોટર ક્રાટકમાં આવી. મહારાજાએ સખજસંગને

પહેરેગીરે સામે ઉભેલ અવલોહી મોટર ઉભી રખાવી. મરકતે થોડે પૂછ્યું, અહોહો તમો અહીં ક્યાંથી ?

કાં હું નેતો કેતો ? સબળસંગે પહેરેગીર સામે છાતી કુલાવી કહ્યું. બાપુ ! રામનગર જોવા અને તમારી મેમાની માણવા આવ્યો સઉ.

પહેરેગીરે સમજી ગયા કે “ આ ગામડીયો મહારાજા નો જાળખીતો લાગે છે. જો તે આપણી વિરુદ્ધ બાલશે તો બારે થશે પણ સબળસંગ બાપુ કેઈનું ખરાબ કરે તેવા ન હોતા. રાજાએ પૂછ્યું-

ક્યારે આવ્યા ?

આ હાલ્યાજ આવીએ સીંએ.

ખુશી મનમાં ?

હોવે તમ દીક્રે વચેક. તમારાં બાળગોપાલ મનમાં સેને ? સબળસંગ બાપુએ વિવેક કર્યો.

હા. કહી રામસિંહે એ ગામડીઆને ગમાર વિવેક હીણ છતાં લોળો અને પોતાની ઉપર ઉપકાર કરનાર બાણો તેને રાજ્ય અતિથી તરિકે રાખવાનો પ્રમંથ કર્યો. એ વખતે એક સેવકને બોલાવી સબળસંગ બાપુને તેના સાથીદારો સહીત ગેસ્ટ હાઉસમાં મોકલી દીધા.

ગેસ્ટ હાઉસની શેઠા જોઈ આપણા ચારે અકલબાળે આશ્ચર્ય વિમુદ્ધ બની ગયા. તેઓ કદી નહિ જોયેલો એવો સુંદર જોરડો જોઈ નાચવા કુદવા લાગ્યા. સબળસંગ બાપુ તો તેના બાઈબંધ રાજાના વખાણ કરવા લાગ્યા કે- ‘રંગ સે તારા માતપિતાને માળે બારે ઘર બંધાવી બાણ્યા સે.

થોડીવારે જુદી જુદી જાતના પકવાનોના ચાખ આવ્યા. ચારે બાઈબંધે રાત્રિ ભોજન કરવા બેઠા. શીરા પુરી સાથે થોડા બજ્યા હતા. એ બજ્યા ખાવાની શરૂઆત કરતાં સાથેજ સળંગસંજ ખાપુ કુદ્યા.

મારા દિકરાએ શી હુકમત લઠાવી સે. તારી માનેા મરે રાંધવાવાળા તારી....

પણ ખાપુ સે હું ઇ તો કેા !

આમ જવેા સળંગસંજ ખાપુ એક બજ્યું ખતાવતા બોલ્યા. આને તડ ને તીંદુ ને મારા દિકરાએ મંઈ મરમું દીધી બેસ્યું હલે !

બાલકદાસ, પ્રમાણીકદાસ અને ચાત્રીએ પણ બજ્યા બાંધવા માંડ્યા તો અંદરથી જુદી જુદી તરકારીના ટુકડાઓ નિકળ્યા. બોધને તેઓ છકક થઈ ગયા. આની અંદર આ ટુકડાઓ કેવી રીતે ગોઠવ્યા હશે તેનેા વિચાર કરતાં જેટલી રસોઈ નોકરે લાવ્યા હતા તેટલી બધી ઉઠાવી ગયા.

—હવે હોઠા ભરશું ? રાજસેવકેા ખાલી વાસણેા લઈ ગયા પછી સળંગસંજ ખાપુએ બાલકદાસને પૂછ્યું.

ભરીયે પણ લાકઠા કયાં લેવા જવા ?

આંઈ લાકઠાની કયાં તાણ્ય બળી સે આ બધા લાકઠાંજ પડ્યા સેને ? સળંગસંજ ખાપુએ દીવાનખાનામાં ગોઠવેલ મેજ, કુરસીઓ, કબાટો અને છત્રી પહોંચેા પર નજર ફેંકી.

ખાટલા દેવા હયો; બીજાને પાડેા દેવતા ને ભરેા દેાકદા. બાલકદાસે સમંતી આપી. તુરતજ મેજ, કબાટો

ખને ખુરસીઓનો ખુરદો કરી દીવાનખાનાની વચ્ચે વચ્ચે તાપણું સજાગાવ્યું. માટી ધૂણી ધખાવી તેની પ્રરતા ચારે જણા બેસી ગયા. અંગારા પડયા એટલે હોકા ભર્ષા અને તે ગડગડાવતા તાપવા લાગ્યા.

શાસતરી ! આજ ખરેખરી ટાઢય સે હો. આ ખાટલા ઉપર આપણને કાવશે નેં ઇ કરતાં એનુય તાપણું કરી નાખો. સબજસંગ બાપુએ જણાવ્યું.

શાસીએ ચારે પલંગના હુકકા બોલાવી દીધા. તેના હુકકા તાપણાનાં બજતણુ લેત્રા લેગવી નિરાંતે તાપવા લાગ્યા.

રાતે મહારાજને મહેમાનો સાંભર્યા. તેણે દીવાનને બોલાવી હુકમ આપ્યો કે ગેસ્ટ હાઉસમાં મારા મહેમાનો ઉતર્યા છે તેઓના મન રંજન કરવા માટે આપણી ખાસ રાજ ગાયકાને મોકલો.

મહારાજની એવી આજ્ઞા મળતાં દીવાને મુખ્ય રાજ ગાયકાને હુકમ કર્યો એટલે તે તેના ઉસ્તાદોને લઈ ગેસ્ટ હાઉસમાં જઈ પહોંચી મીજબાનો પાસે નાચવા જવાનો હુકમ સાંભળી નાયકા ખુશ ખુશ થઈ મનમાં વિચારી રહી હતી કે 'રાજમાં મહેમાન થનાર નાયગાનથી મીજમાં આવી જઈ સારું ઇનામ આપશે.' દીવાનખાનામાં પચ મુકતાં સાથેજ તેની સઘળી આશાઓ પલ્લયન કરી ગઈ.

આવો બા આવો, સબજસંગ બાપુએ નાયકાને આવકાર આપ્યો. તમે રાજના ધરવાળા સો ?

નારે હું તો તેની ચાકરહી છું. એમ બોલતી નાયકા નૃત્યગાન કરવા તત્પર થઈ. તેના ઉસ્તાદોએ સારંગી અને

દોઢ મેળવ્યા. કુણ કુણ કુણ કરતો સાવંગીને નાહ ગા
ઉઠ્યો. ધીકતા ધીકતા ધીકતા એવા નરધાઓના ઘોર નાદો
વચ્ચે નાયકાએ મીઠો હલક છેડ્યો.

આ.....આ.....

અક્કલના ઓથમીરો તો એકી ટશે નાયકા અને તેના
એક ઉરતાડો તરફ તાકી રહ્યા.

બાળકદાહ ! તને કેમ લાગે સે ? આ ત્રણ જણાને કાંક
શામ થયો લાગે સે. રાજાએ એને આપડી પાંહે હવા કરાવવા
મોકલનાં હશે ? સખળસંગ બાપુએ અટકળીયો શા ફેંક્યો.

મને પણ એ જ લાગે સે. બાલકદાસે જણાવ્યું.

વો આ ત્રણે જણાના અંગમાં આસકા આવે સે.
પ્રમથીકદાસે સખળસંગ બાપુનું ધ્યાન ખેંચ્યું.

આ બચારાવને તણખીયો વા થયો લાગે સે. સખળસંગ
બાપુએ વગર નાડમ જોયે ત્રણેના રાગ પારખી લીધા.

તુંયે તો ત્રણેને ડાંભવા પડશે.

હા. એમાં સુટકયો સે ? નાખો ચીંખીયા તાપણામાં.
ચારે જણાએ પોતપોતાનાં ચીંખીયા. તાપણામાં ધગવા
સુકી લીધા. જ્યારે લાલચોળ થયા ત્યારે સખળસંગ બાપુ
બોલ્યા, જવો આ દોકડીયાં વગાડે સે ને એની ઠોકે ને બેય
હાથે હામ દેવાના સે. ને આ તંજુરાવાળાના જમણા
હાથ ઉપર.

પણ આ બાઈને આખા ડીલે ડાંભવી પડહે.

ચારે આવી વાતો કરતા હાથમાં ધનધનતા ચીંપીયા લઈ ઉઠ્યા. ઉસ્તાદોતો એક ધ્યાને સાજ વગાડી રહ્યા હતા. અને નાયકા નૃત્ય કરતી ગાવામાં તલ્લીન હતી તેવામાં અકકલના જોથમીરોએ ચીંપીયા ચોડવા માંડ્યા.

ચમા ચમ, ચમ. બિચારા ઉસ્તાદોના ચામડા ચડચડી ઉઠ્યા. સારંગી નરઘા પૃથ્વી પર પડી ગયા. ઓચ, ઓચ ઓચ. તેઓ ચીસો પાડવા લાગ્યા.

રથયું પાઠોમાં બાયું બે ઘડી વહમ્યું લાગે હે પણ તણખીયો વા જઠમુજમાંથી મટી જાહે. સમજસંગ બાપુએ આશ્વાસનદાયક વાક્યો ઉચ્ચાર્યા. ઉસ્તાદોને ડાંબીને ચારે નાયકા પર ઉતરી પડ્યા. અરીરીરી મરી ગઈ અમ્મા.

અથરીયામાં બાઈ! હવે કોઈ દી જોંટા આવે તો મને કેજે. સમજસંગ બાપુએ જણાવ્યું.

નાયકા અને તેના સાગરીદોએ ગમાર ગામડીયાઓના ઉતારામાંથી બિચારા જીવ લઈ ન્હાસી છુટ્યા. રાજા પાસે જઈ સઘળી વાત કહી અંજળાવી.

રાજાએ દિવાનને બોલાવી પૂછ્યું, આજે મેં જે ગામડીયાને જેસ્ટ હાઉસમાં ઉતારેા આપ્યો તેણે એક વખત શિકારમાં મને પાણી પાયું હતું. તેના તે ઉપકારના બદલામાં હું તેને સાડું ઇનામ આપવાની હમ્દ રાખતો હતો. તેઓને અહીં સારી મહેમાની આપવી હતી. પરંતુ આ રાજગાયકા સાથે તેઓએ જે કઠોર વર્તણૂક ચલાવી છે તેમાં મને સમજણ પડતી નથી કે, તેઓએ આમ શા માટે કર્યું ?

અજ્ઞાતા? તેઓ અકકલના ઓથમીરો જણાય છે. આપને જે કંઈ ઇનામ આપવાની ઇચ્છા હોય તે આપી તેઓને અહીંથી પ્રસન્ન થઈ વિદાગીરી આપી દેશે નહિ તો તેઓને હાથે બીજાં નુકશાનો થવા સંભવ છે.

એવી સલાહ આપી દીવાન ગયો. બીજી પ્રસાતે રાજાએ એક્ટ હાઉસમાં જઈ જોયું તો બંગલો કાળો મથ થઈ ગયો હતો. દીવાનખાનામાં તાપણું સજગવાથી કિમ્મતી લાદીનું સત્યાનાથ નિકળી ગયું હતું. હજારો રૂપિયાનું ફર્નીચર આપણા અકકલના ઓથમીરોની કમઅકલને પ્રતાપે બગીને રાખ થયું હતું.

સબજસંગજી તમે બધાએ આ શું કર્યું? રાજાએ પૂછ્યું. રાતે વાળુપાણી કર્યા પછી તાપણી કરી નિરાંતે તાપ્યા. સબજસંગે જણાવ્યું.

પથ લાકડા મંગાવવા હતાને! આ કિમ્મતી ફર્નીચર આળી દીધું.

ફઠનીસર બડે હાડે હંગમયું

રાજાને સબજસંગના ઉપરોક્ત વાક્યોથી ભારે રીસ થઈ. પરંતુ તેના ઉપકારનું સ્મરણ કરી તેને કંઈ નહિ કહેતા રોકડા એક હજારનું ઇનામ આપી કહ્યું.

તમે આજે આજ અહીંથી નિકળી જાઓ.

તમારે ગામ જાવું સે? સબજસંગે જણવું કે રાજા સરેથી ગામતરે જવાનો હશે!

હા. રાજાએ જણાવ્યું.

હીક તંચે હાલો. કહી સખળસંગ બાપુએ હોકકો હાથમાં લઈ લીધો. તેના સાથીદારો પણ તૈયાર થઈ ગયા. હ્યો રામરામ ! કહી સખળસંગ બાપુ રૂપીઆ એક હબરની પોટલી લઈ ઉતારા બહાર નિકળ્યા.

ઉતારા બહાર નીકળીને તેઓ બબરમાં ખૂબ રખડયા. મળું બાળકદાહ ! શેર ગામ તો શેર ગામજી ૧. મોટી મોટી મોટીયું. રૂડી રૂપાળી બબરૂં. ને છ બબર વશે રૂપાળા બાયડી બાયડા. જાણે ઈંદર મારાજનો દરબાર ભેઈ હ્યો. આવી સડકું ને આવો ઠાઠ તો સરગાપરમાંયે ને હોય.

સખળસંગ બાપુ રામનગરના વખાણ કરવા લાગ્યા. આખો દિવસ શહેરમાં અહીંતહીં ભટકતા રહ્યા જ્યારે થાક્યા ત્યારે

અંદરોઅંદર વાતો કરવા લાગ્યા, લાંછયું ! આપડે શેરને નકામું વખાણી માર્યું શેર ગામમાં કાંઈ નથી. આંધના માણસ તો જવો બાયડા બીશારા સાયું પી પીને ગળી ગયા સે. એના પગમાં પાશેર ભેડા ઉપાડવા જેટલું ચે જોર નથી. સડકું ઉપર મરતા પડતા હાલે સે. એની આંખુએ કાંઈ દેખાતું નથી એટલે કાસની આંખું સઠાવી સે. અને બાઈડીયુંમાં શરમનો સાંટો કયાં સે. બબર વશમાં બામડાવના હાથ પકડીને હાલે. સખળસંગ બાપુએ બળાપો કર્યો.

આંધ કેાઈ વિવેકમાં તો હમજતા જ નથી. આંખું ગામ રખડયા તોય કેાંઈએ આપણને રોટલાની તાણે કરી ને. બાલકદાસે બખાડા કહાડયા.

આ શેર ગામમાં તો શેરના માણહ ! રે ભાઈ, અ પડાથી
નો રવાય. આ ગામમાં કાંઈ માલ બળ્યો નથી. પ્રમા-
ણીકદાસે જણાવ્યું.

આપડું ગોમતીપુર ભણે નાનું સે તોય ઉઘાડી હવા
હેતવાળા માણહ અને જાડપાનથી કેવું રૂડું લાગે સે ?

આમ શેર ગામને વળોડતા ને પોતાના ગામને
વખાણતા ચારે ભાઈબધે : રામનગરમાંથી નિકળી ગયા.
અને સીધે સીધા ગોમતીપુર તરફ ચાલી નીકળ્યા.

રખડતા રખડતા પાંચ છ દિવસે આપણા અકકલના
ઝોથમીરો ગોમતીપુર જઈ પહોંચ્યા. તેઓ મોટા શેર ગામની
સુસાફરી કરી આવ્યા એથી ગામના તમામ માણસો
તેઓને સુભારકબાદી આપવા આવવા લગ્યા.

કાં સબજસંગ બાપુ શેર ગામમાંથી હું લાવ્યા ?
એક પડેલીયાંચે પૂછ્યું.

સળેખમ, હુસ્સાઈ ને થોડીક ઉધરહ બીજું શેર
ગામમાં હું બળ્યું છે ?

પોતાના મુખ્ય નેતાઓને ચહેરથી કંટાળી આવેલા
જાણી ગોમતીપુરના તમામ માણસોએ શેર ગામમાં નહિ
જવાનો સંકલ્પ કરી લીધો.

ઉપસંહાર

સબજસંગ બાપુ ગોમતીપુરને ચારે બિંદી પોતે પોતાના
ભાઈબધે બાલકકાંસ પ્રમાણીકદાસ અને સત્યશંકર શાહી

વહીત રામનગરમાં મહારાજા રામસિંહના મહેમાન કેવા
ઠાઠમાઠ સાથે થયા હતા. રાજા રામસિંહે એક બાઈ
તથા બે ભાઈઓને ઉતારે દવા કરાવવા મોકલ્યા.
તેઓને ડાંભીને પોતે તણખીયો મટાડી દીધો હતો. તેથી
ખુશી થઈ રાજાએ પોતે આવી રૂપિયા એક હજારનું
ઇનામ આપ્યું તું. એ બધી વાતો કરતા ત્યારે માણસો
હસી હસીને થાકી જતા.

એક હજાર રૂપિયા ઇનામ મળેલ હોવાથી અત્યારે
સબળસંગ બાપુ સુખમાં રહે છે. બાવો બાલકદાસ પણ
શેરગામની સહેલ કરી આવ્યા પછી વધારે આટો મેળવી
રહેલ છે. પ્રમાણીકદાસની ઘરાકી વધેલ છે અને શાસ્ત્રીજીને
તો અત્યારે ગોમતીપુરમાં ચોમાસું આખું અધીક ચોમાસું
છે તેથી પૂરેપૂરું ભગવાનને નામ ચાર મહીના બ્રાહ્મણને
પૂન્યદાન કરવાનું ચાલતું હોવાથી કમાણીનો કાપડો કાટેલ છે.

વાંચક! આપણા અઠકલવંતા મિત્રોની વાર્તા આટલે-
થીજ પૂરું કરું છું. જવિખ્યમાં ઠાઇ વખત ગોમતીપુર
તરફ નિકળશું તો ચોરા પર જઈ બેઠકી સબળસંગ-
બાપુના સપાટા ને ચપાટા જરૂર સાંભળશું. હાલ તો

શાંતિ ! શાંતિ ! શાંતિ !!!

:: તમારા માનીતા ગાયકો

મા. સાયગલ, કે. સી. ડે, ઉમાશરી, શાન્તા
આપ્ટે, કાનનબાળા, સન્યાલ, સુરેન્દ્રનાથ,
બીબ્બો, દેવીકારણી, અશોકકુમાર
વિગેરે લોકપ્રિય ગાયકોની વખણાયેલી

શ્રીલેખો

દેવદાસ, કુનિયા ન માને, ગોપાલ કુંબુ,
રિશોપતી, નિમંબા, મુક્તિ, ભગીરદાર,
જીવન પ્રસાદ તથા બીજા ઘણી શ્રીલેખોનાં

ગાયનોનાં નોટેશનવાળા પ્રજ્ઞુ નવા પુસ્તક

ઘડી હારમોનીયમ ટીચર

— ભાગ ૧ થી ૬ —

મૂલ્ય : અઢી રૂપિયા.

ઘડી ટૉકીઝ ગાઇડ

મૂલ્ય : દોઢ રૂપિયા

ઘડી મ્યુઝીક ગાઇડ

મૂલ્ય : રૂપિયા બાર આના.

હરેક હારમોનીયમના શોખીનો પાસે આ પુસ્તકો હોવાનું જોઈએ.

શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય સુરત.

